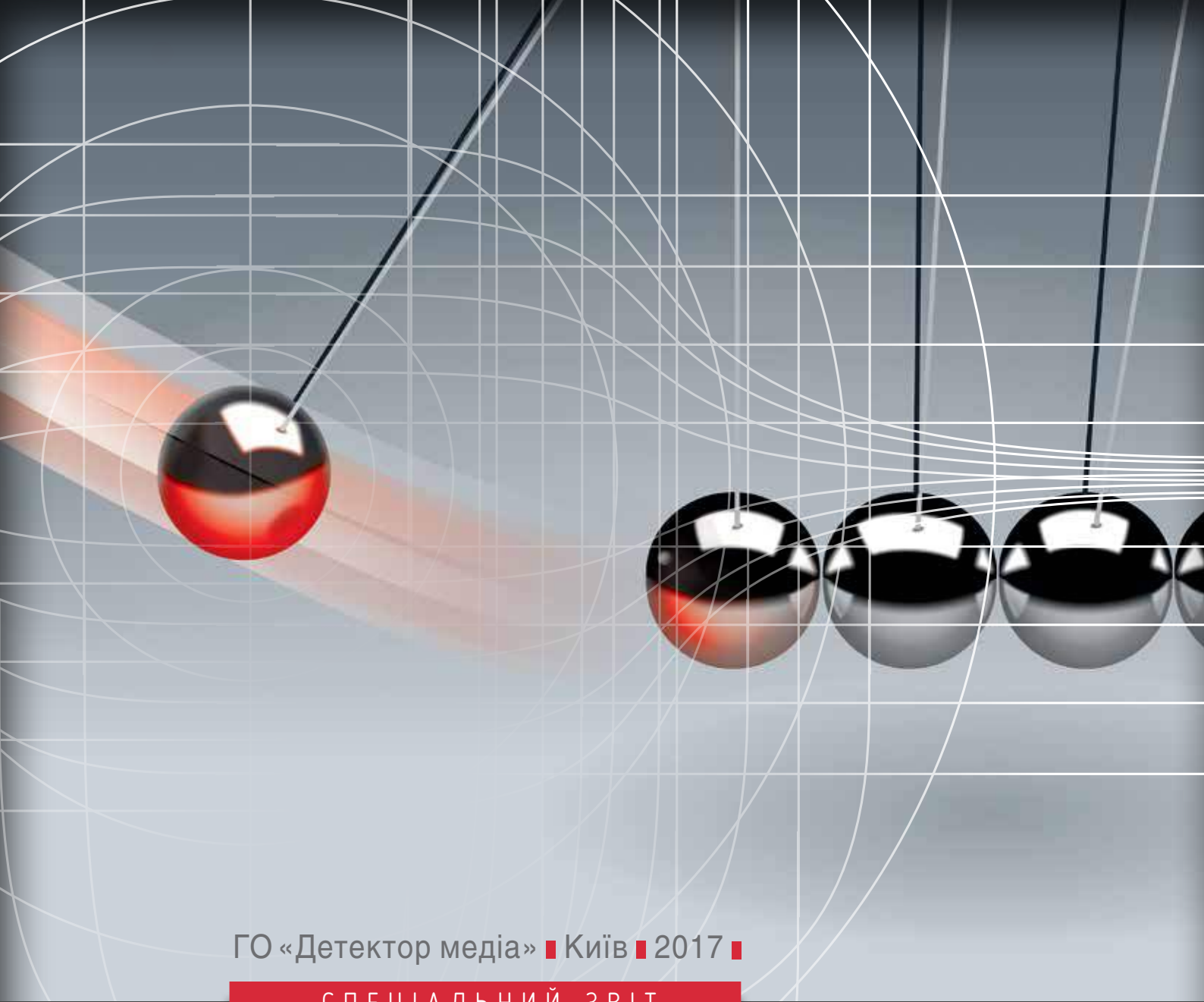

ГО «Детектор медіа» ■ Київ ■ 2017 ■

СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗВІТ

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ МЕДІАВИСВІТЛЕННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У 2014-2017 рр.

(за результатами моніторингів ГО «Детектор медіа»)

ГО · Детектор медіа ·
Київ - 2017

ГО «Детектор медіа» уже багато років здійснює моніторинг якості новин центральних та регіональних телеканалів. Наша організація розглядає моніторинги не лише як інструмент підвищення якості новинного контенту, але й як інструмент підвищення медіаграмотності населення, що мало б сприяти його спроможності опиратися медійним маніпуляціям та впливам. Бо лише вимоглива аудиторія може спонукати телеканали думати не лише про інтереси власників, але й про інтереси суспільства. Адже постійна політична та інформаційна турбулентність, в якій Україна перебуває останні кілька років, породжує нові виклики і накладає на медіа додаткову відповідальність.

У цьому аналітичному звіті представлені результати моніторингів за 2014-2017 рр. центральних приватних телеканалів; колишніх державних телеканалів, які трансформуються в суспільних мовників; зріз російської пропаганди. У розрізі кількох років медіакартинка виглядає об'ємніше, наочніше. Можна виділити кілька основних чинників, які суттєво впливають на формат новин в ефірах українських телеканалів. Це зокрема політична кон'юнктура, яка визначає позицію медіавласників, це російська пропаганда, яка часто трансформує інформаційне поле (безвідносно від спроможності українських журналістів протистояти цьому), і це невимоглива аудиторія. Також українські телеканали, інтерпретуючи одні й ті самі факти по-різному, створюють різні реальності, що ніяк не сприяє подоланню конфліктності, яка має місце на сьогодні в українському суспільстві.

Очевидно, це ті проблеми, з якими доведеться справлятися українській спільноті в медійному просторі у найближчі роки. Вони потребують комплексних рішень і не можуть бути подолані зусиллями однієї організації, чи одного відповідального медіа.

Основні тенденції медіависвітлення суспільно-політичних процесів в Україні у 2014-2017 рр. (за результатами моніторингів ГО «Детектор медіа»).

Спеціальний звіт. – К.: Детектор медіа, 2017. - 42 с.

Автори:

Діана Дуцик
Антоніна Мніх
Петро Бурковський

Загальна редакція:

Діана Дуцик

Дизайн, верстка:

Яна Добрянська

ГО «Детектор медіа» підготувала спеціальний підсумковий звіт за результатами моніторингів українських теле- та радіоканалів. У звіті представлені основні тенденції висвітлення суспільно-політичних новин українськими телеканалами, у тому числі й тими, які знаходяться в процесі реформування у суспільних мовників, а також вплив політичної кон'юнктури та інтересів медіавласників на редакційну політику ньюзрумів. Окрему увагу приділено аналізу російських пропагандистських ЗМІ та основним тенденціям висвітлення ними подій в Україні.

Спеціальний звіт підготовлений громадською організацією «Детектор медіа» за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини. Повну відповідальність за зміст несе ГО «Детектор медіа»; висновки й погляди, що були висловлені у звіті, не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду Німеччини.

фото: Pixabay

© ГО «Детектор медіа», 2017
© Яна Добрянська – дизайн і верстка, 2017

 ЗМІСТ

- 6 Уплив політичної кон'юнктури на редакційну політику висвітлення суспільно-політичних новин українськими телеканалами у 2014-2017 рр.
(Діана Дуцик)
- 20 Інформаційний контент теле- та радіоканалів, залучених у систему Суспільного мовлення: тенденції 2014-2016 рр.
(Діана Дуцик, Антоніна Мніх)
- 28 Російська пропаганда про події в Україні: тенденції 2014-2016
(Петро Бурковський)

Політична позиція приватних центральних телеканалів України багато років визначалася і визначається інтересами їхніх власників, незалежно від того, хто при владі. Існує брак якісних та незаангажованих новин.

УПЛИВ ПОЛІТИЧНОЇ
КОН'ЮНКТУРИ НА
РЕДАКЦІЙНУ ПОЛІТИКУ
ВИСВІТЛЕННЯ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНИХ НОВИН
УКРАЇНСЬКИМИ
ТЕЛЕКАНАЛАМИ:
2014-2017 РР.

3 вересня 2012 року тодішній президент України Віктор Янукович, відкриваючи 64-й Всесвітній газетний конгрес і 19-ий Всесвітній форум редакторів, зробив у своєму виступі промовисту обмовку. «Закликаю журналістів тримати високу етичну планку, додержуватися принципів об'єктивності та **політичної заангажованості**» - сказав він [1]. Ця обмовка визначає ставлення і розуміння ролі мас-медіа не лише Віктора Януковича та його оточення, а й загалом українських політичних еліт, незалежно від партійної приналежності, протягом багатьох років.

вибудувати жорстку вертикаль управління медіаресурсами в Україні. Спроба Віктора Януковича та його найближчого оточення монополізувати медійний простір у період 2010-2014 рр., зазнала краху з початком Революції Гідності.

Відтак у 2014 рік, рік Революції Гідності, рік російської анексії Криму та початку війни Росії проти України на Донбасі, Україна входила зі змішаною (за типом власності) системою медіа. З одного боку, це кілька великих олігархічних медіагруп, які мають великі аудиторії, а відтак визначають тренди на українському медіаринку. З іншого боку, це загнана система державних медіа. Третім гравцем можна вважати сукупність невеликих медіа (як традиційних, так і онлайн), які належать дрібним власникам чи самим редакційним колективам, але які через свої невеликі аудиторії, часто низьку якість та загальну розрізненість, не можуть суттєво впливати на зміну середовища в цілому.

За три роки, з 2014 по 2017 рр., відбулися серйозні зміни на ринку державних ЗМІ: фактично держава відмовилася від власності на медіа. Після прийняття закону «Про суспільне телебачення і радіомовлення» у 2014 році почалася трансформація державної НТКУ (з усіма філіями) у суспільного мовника. Також у 2015 році був прийнятий закон «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації», який передбачає роздержавлення цього типу медіа (зараз триває перший етап реформи).

Проте незмінною залишилася олігархічна система медіа і ключові олігархічні медіагрупи. Зокрема найбільші з них (інформація станом на червень 2017 р.) [4, 5]:

- **Inter Media Group** (кінцевий власник Дмитро Фірташ, частку істотної участі зберігає Валерій Хорошковський, незважаючи на заявлену угоду про продаж, Сергій Львочкін має лише 9% акцій);
- **1+1 media** (кінцевий власник Ігор Коломойський, частку істотної участі має також Ігор Суркіс);
- **Медіа Група Україна** (власник Ринат Ахметов);
- **Star Light Media з телеканалами СТБ, ICTV та Новий** (власники Віктор Пінчук та Олена Пінчук);
- **UMH group** має найбільшу лінійку друкованих ЗМІ та радіоканалів (власником є оголошений в розшук олігарх Сергій Курченко).

Також не можна не згадати кілька телеканалів, які в той чи інший спосіб впливають на політичний дискурс в країні: це **5 канал**, власником якого залишається чинний президент України Петро Порошенко; це **«112 Україна»**, який не відкрив кінцевого бенефіціара, а тому існує чимало чуток щодо того, кому він належить [6].

Не вписуються в цю олігархічну систему координат новостворені самим журналістами і підтримані західними донорами **Громадське ТБ** та **Громадське радіо**. Але вони недостатньо потужні, аби конкурувати з олігархічним медіа.

Незважаючи на прийнятий у 2015 році закон про прозорість медіавласності, до цього часу реальні власники деяких медіа залишаються в тіні.

Таким чином в умовах олігархічної медійної системи та відсутності сильного суспільного мовника - з одного боку; гібридної війни, яку веде проти України Росія - з іншого, важливим є контроль за якістю новин центральних телеканалів. Адже, як було зазначено, телебачення залишається основним джерелом суспільно-політичних новин для громадян України: так, за результатами соціологічного опитування, проведеного з 3 по 12 грудня 2016 року Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) на замовлення ГО «Детектор медіа», 87,1% респондентів назвали центральні українські телеканали основним джерелом новин про стан справ в країні, на другому місці, з великим відривом, онлайн-ЗМІ - 40,7% [7]. Політики та влада часто використовують можливості телеканалів впливати на суспільство.

ПРОФЕСІЙНА СКЛАДОВА:

ЯК У НОВИНАХ ПОРУШУЮТЬ СТАНДАРТИ І ЯКІ ТЕМИ ЗАМОВЧУЮТЬ

ГО «Детектор медіа» уже багато років здійснює моніторинг якості новин центральних та регіональних телеканалів. Наша організація розглядає моніторинги не лише як інструмент підвищення якості новинного контенту, але й як інструмент підвищення медіаграмотності населення, що мало б сприяти його спроможності опиратися медійним маніпуляціям та впливам.

Про методологію

Моніторинг проводиться на підставі розшифровок текстів новинних випусків. Оцінюються основні (підсумкові) випуски новин у прайм-таймі (подача новин в неосновних – ранкових, денних чи нічних – випусках не досягає найширшої аудиторії).

Моніторинг відслідковує:

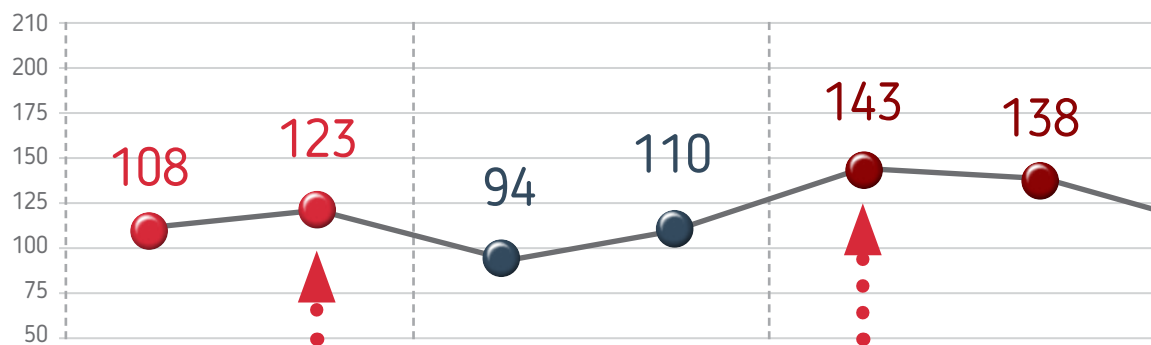
- 1) матеріали, що мають ознаки замовності (цензури),**
  - 2) замовчані в новинах важливі теми,**
  - 3) дотримання телеканалами стандартів інформаційної журналістики: балансу думок, оперативності, достовірності, відокремлення фактів від думок, точності і повноти подачі інформації.**
- З детальним описом методології можна ознайомитися на сайті MediaSapiens (osvita.mediasapiens.ua) в розділі «Методологія» (режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/methodology/>).**

Ключові тенденції 2014-2017

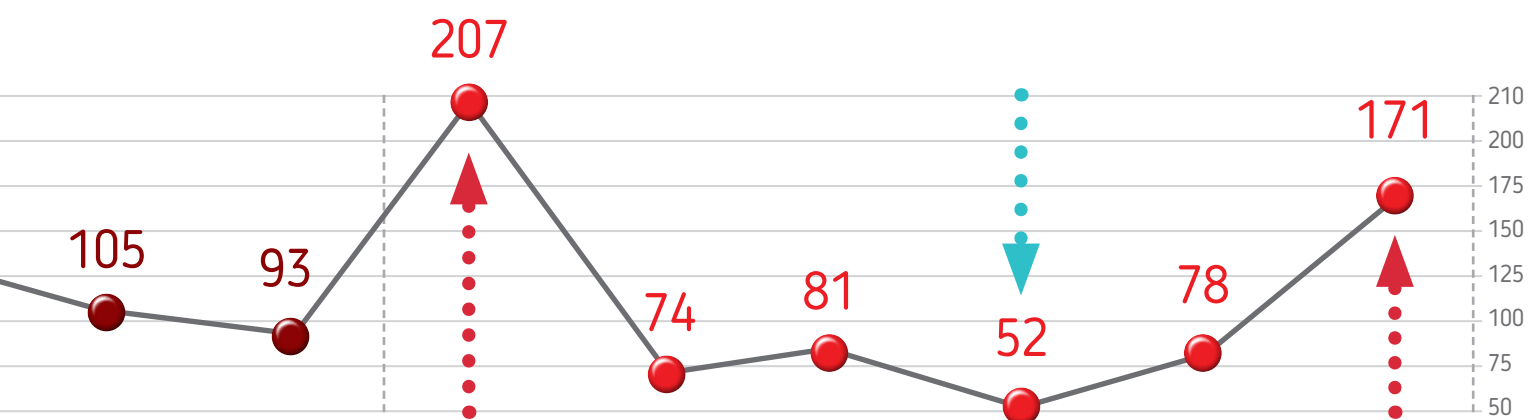
У цьому звіті - зведені результати моніторингів щоденних теленовин центральних телеканалів з найбільшою аудиторією за період з 2014 по травень 2017 років: «1+1», «Інтер», «Україна», ICTV, СТБ, 5 канал. В інфографіку для порівняння включені дані по UA:Першому (детально про якість контенту суспільного мовника читайте в наступному розділі цього аналітичного звіту).

Точкою відліку у цьому звіті обрано події кінця 2013-го – початку 2014 рр. 21 листопада 2013 року український уряд на чолі з Миколою Азаровим

Загальна кількість матеріалів з порушеннями професійних стандартів, які можуть свідчити про ознаки замовності (цензури):

Канал	ТРАВЕНЬ 2017	Лютий 2017	Липень 2016	Березень 2016	Жовтень 2015	Липень 2015
ІНТЕР	36	43	28	39	37	39
УКРАЇНА	28	34	22	31	42	29
ICTV	20	17	9	14	18	23
5	8	12	12	5	17	10
1+1	8	11	13	9	13	18
С	5	4	4	6	12	2
УА:ПЕРШИЙ (до 2015 р.- Перший канал)	3	2	6	6	4	17

Квітень 2015	Січень 2015	Жовтень 2014	Вересень 2014	Липень 2014	Травень 2014	Березень 2014	Січень 2014
28	33	65	16	31	9	19	53
33	22	48	17	12	14	11	29
15	12	39	14	10	14	10	27
9	6	11	6	5	5	7	13
9	9	21	8	7	2	9	31
3	4	13	6	8	2	4	12
8	7	10	7	8	6	18	6

вирішив призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію з ЄС. Це призвело до початку протестів у Києві на Майдані, а згодом і в інших містах. 29 листопада на Вільнюському саміті тодішній президент Віктор Янукович відмовився підписувати Угоду. Це рішення посилювало громадські протести. Проте точкою неповернення стало жорстоке побиття протестуючих активістів та студентів підрозділом МВС «Беркут» уніч з 30 листопада на 1 грудня, після якого на вулиці Києва в знак протесту вийшли тисячі людей. Протистояння з чинною владою тривало три місяці й завершилося втечею Віктора Януковича до Росії та зміною президентської та парламентської влади. Роль медіа (як негативна, так і позитивна) у цей драматичний для України період оцінена й проаналізована ще недостатньо.

Отже, моніторинги ГО «Детектор медіа» за 2014-2017 рр. демонструють наступні тенденції:

- У 2013 році, до подій на Майдані, найбільшим порушником професійних стандартів був державний Перший національний; на цьому телеканалі експерти виявили найбільшу кількість матеріалів з ознаками замовності («джинси»). Найкращі показники продемонстрував 5 канал, який тоді, як і сьогодні, належав Петру Порошенку [8].
- Найбільше порушень професійних стандартів зафіксовано у періоди високої політичної активності:

січень-2014 (у цей період відбуваються розстріли на Майдані у Києві під час Революції Гідності; Верховна Рада з грубими порушеннями регламенту приймає диктаторські «закони 19 січня», які обмежують свободу слова, вводять поняття «іноземний агент», «екстремістська діяльність», тощо;

жовтень-2014 (в країні відбуваються позачергові парламентські вибори; традиційно в період виборів в медіа збільшується кількість замовних матеріалів («джинси»), які піарять ті чи інші політичні партії й окремих політиків);

жовтень-2015 (в країні відбуваються місцеві вибори);

лютий-2017 (виняток із правил, оскільки в цей місяць не було особливо активних політичних подій, проте телеканали, власниками яких є представники попередньої команди Віктора Януковича, активно «розганяли» тему недієздатності парламенту, налаштовуючи суспільство на можливі дострокові вибори).

- Лідерами антирейтингу (тобто найбільшими порушниками стандартів) протягом усього вказаного періоду залишаються телеканали, власниками яких є колишні вихідці з оточення Віктора Януковича - «**Інтер**» та «**Україна**». В період протестів на Майдані їх випереджав лише державний на той час **Перший національний**, але з початком його перетворення в суспільного мовника, після зміни влади в 2014-му році, його новини стали якіснішими і майже вільними від замовних матеріалів.

- Найбільше маніпуляцій та порушень стосувалося теми висвітлення протестів на Майдані у 2014 році. **Перший національний (державний)**, «**Інтер**» (власники **Дмитро Фірташ/Сергій Львочкін**), «**Україна**» (власник **Ринат Ахметов**) подавали інформацію грубо незбалансовано на користь тодішньої влади та президента Януковича. Натомість «**1+1**» (власник **Ігор Коломойський**), **5 канал** (власник **Петро Порошенко**) відверто стояли на позиціях протестувальників, відтак порушення балансу тут відбувалося в інший бік, хоч і не так відверто та в такій кількості, як це було на провладних телеканалах [9, 10]. Така редакційна політика цих телеканалів повністю корелювалася із політичною позицією їхніх власників. Фірташ, Львочкін, Ахметов - вихідці із команди Януковича, тоді як Коломойський та Порошенко стали в опозицію до тодішнього президента.

- Риторика Першого національного, «Інтеру» та «України» змінилася на нейтральну буквально за кілька днів після втечі Януковича з країни та призначення в.о. президента Олександра Турчинова. Це лише ще раз підтверджує тезу про здатність політичних еліт (у тому числі й олігархів-медіавласників) мімікрувати та швидко підлаштовуватися під політичну кон'юнктуру заради виживання [11].

- Чи не єдині вибори за останнє десятиліття, коли телеканали практично не «джинсували» ні на чию користь, були вибори президента в 2014 році. Хоча аналіз новин того періоду показав, що журналісти проявляли симпатію до Петра Порошенка [12].
- З початком анексії Криму українські канали несвідомо підігрували російській пропаганді, називаючи російський військових то «невідомими», то «зеленими чоловічками», то «самообороною Криму», фактично вживаючи маніпулятивні терміни, нав'язані Росією.
- Із початком розгортання подій на сході телеканали повторюють помилки висвітлення анексії Криму, вживаючи щодо сепаратистів нейтральну термінологію.
- Потужна критика влади загалом, і разом з тим абсолютно некритичне висвітлення діяльності президента Петра Порошенка та прем'єр-міністра Гройсмана - стають трендами 2016-2017 років [13, 14]. Це дає підстави припускати ймовірність домовленостей цих осіб із великими медіавласниками в обмін на ті чи інші преференції.
- Увесь період власники телеканалів використовують новинні ефіри для зведення рахунків з політичними опонентами чи бізнес-конкурентами. Особливо показовою була війна між групами Фірташа/Львовочкіна та Коломойського, які з'ясовували стосунки прямо в ефірах новин своїх телеканалів, чи-то через конфлікт навколо компанії «Укратранснафта», чи-то довкола банку «Приват» [15, 16].
- Після введення заборони російських телеканалів ретрансляторами меседжів російської пропаганди часто стають українські телеканали. Лідером тут є телеканал «Інтер». Проросійська позиція проявляється найбільше у висвітлення тем, пов'язаних із декомунізацією, подіями на Донбасі та позицією Росії. Так, «Інтер» найбільше транслював проросійських меседжів про шкоду економічній «блокаді Донбасу». Також канал веде цілеспрямовану кампанію (як і російські медіа) щодо звинувачень українського керівництва в корупції, замовчуючи при цьому теми корупційного оточення Путіна, або своїх власників, адже один із них - Дмитро Фірташ - арештований в Австрії саме за корупційними звинуваченнями; у США його звинувачують у спробі за допомогою хабарів на загальну суму 18,5 млн доларів отримати дозволи на видобуток титану в Індії [17, 18].

ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА:

ЯК РЕДАКЦІЙНА ПОЛІТИКА КОРЕЛЮЄТЬСЯ З ІНТЕРЕСАМИ ВЛАСНИКІВ ТЕЛЕКАНАЛІВ

Відомий соціолог та розробник теорії інформаційного (мережевого) суспільства Мануель Кастельс у своїй роботі «Влада комунікації» зазначав, що найважливіше джерело впливу сьогодні – це трансформація людської свідомості. І саме медіа, як головні постачальники повідомлень та символів, найбільше впливають на свідомість людей. Цим активно користуються політики та олігархи усього світу. Україна – не виняток. Проте за відсутності потужних, популярних альтернативних джерел інформації, наприклад, суспільного мовлення, основні телеканали країни часто формують нерелевантну картину дійсності. Інтерпретація подій набуває більшого значення, ніж сама подія, форматує уявлення суспільства про цю подію чи особу. Власники каналів постійно зловживають медіавладою в процесі відстоювання своїх бізнесово-політичних інтересів, нав'язуючи відповідне бачення подій та процесів, а суспільство ще не навчилося цьому протистояти.

Моніторинги, які здійснюють експерти ГО «Детектор медіа» показують чітку кореляцію між інтересами великих медіавласників-олігархів та тією редакційною політикою, яку проводять їхні канали. Тут покажемо це на прикладах чотирьох великих медійних груп.

ІНТЕР

Група «Інтер» і її власники Дмитро Фірташ та Сергій Львовчкін

Дмитро Фірташ – один із найбагатших олігархів України, був співзасновником скандальної газорозподільної компанії «РосУкрЕнерго», сьогодні перебуває під арештом в Австрії за звинуваченнями в корупції. Його партнер Сергій Львовчкін – виходець із Партії регіонів, экс-глава адміністрації президента Віктора Януковича, сьогодні член Опозиційного блоку.

Телеканал «Інтер» є провідником політичних позицій Опозиційного блоку з моменту його створення після втечі Януковича. Депутати від цієї політичної сили присутні майже щодня в новинах телеканалу і коментують усі події в Україні, зокрема частими коментаторами виступають Юрій Бойко, Олександр Вілкул [19, 20]. Наприклад, у травні 2017 року Опозиційний блок зайняв перше місце по піару серед інших політичних сил: 41 сюжет (з них 34 – на телеканалі Інтер», 7 – на каналі «Україна»). Іншим політичним силам «Інтер» не надає стільки ефіру. Також в певні періоди в новинах каналу з'являлися сюжети, які просували нові політичні проекти Сергія Львовчкіна – «Партію розвитку» й інституту «Нова Україна».

В ефірі телеканалу часто з'являється і сам власник Дмитро Фірташ (Сергій Львовчкін – дуже рідко). Його арешт в Австрії подавався як політичний. Звісно, телеканал ніколи не розповідав про статки свого власника та корупційні звинувачення США проти нього.

«Інтер» разом з телеканалами Віктора Пінчука та Рината Ахметова входять в умовну коаліцію, яка виступає проти іншого олігарха Ігоря Коломойського. В новинах цього телеканалу часто є сюжети, направлені чи-то особисто проти Коломойського, чи-то проти його оточення, чи проти його бізнесу (проти групи «Приват» до націоналізації «Приватбанку», чи проти «Укрнафти»). В цих матеріалах – відверто звинувачувального характеру – повністю відсутній баланс думок, велика кількість грубих журналістських висновків і оцінок, велика кількість фактів, не підтверджених джерелами [21, 22]. «Війни олігархів» також мають і політичну складову. Адже Коломойський і під час подій на Майдані, і під час анексії Криму та початку російської агресії на Донбасі, займав відверто патріотичну позицію, на відміну від, наприклад, Рината Ахметова, який загравав із сепаратистами, чи представників Опозиційного блоку, яким доводилося виправдовуватися за розстріли на Майдані.

Ще одним постійним об'єктом критики телеканалу «Інтер» є Народний фронт, і в першу чергу персонально экс-прем'єр-міністр Арсеній Яценюк та міністр внутрішніх справ Арсен Аваков [23]. Так, у травні 2017 року проти цієї політичної сили в ефірі новин телеканалу вийшло 16 сюжетів, і по 12 – у квітні та березні. Власники телеканалу та згадані політики періодично обмінюються звинуваченнями на адресу один одного в публічній площині. Так, Фірташ вважає, що з боку міністра внутрішніх справ Авакова відбувається залякування каналу, і що телеканал не транслює ніяких проросійських новин, а він сам не впливає на редакційну політику. Тим не менше, тональність і представлення Народного фронту в новинах «Інтера» абсолютно корелюється із позицією його власника.

«1+1 media» і власник Ігор Коломойський

Ігор Коломойський, починаючи із 2014 року, зайняв проактивну патріотичну, часом навіть радикальну, позицію, і такими ж були новини його телеканалу «1+1». Після призначення Коломойського губернатором Дніпропетровської області у березні 2014 року (він був на цій посаді рік - до березня 2015 року) його медіа активно висвітлювали його діяльність як губернатора. Він також став персонажем російської пропаганди, в якій був уособленням «радикального укропа», який дірвався до влади.

Відтак і сам Коломойський, і «1+1» називали інших олігархів, зокрема Ріната Ахметова та його коло винуватцями війни на Донбасі.

Коломойський також активно використовує свої медіа для просування своїх політичних інтересів чи захисту бізнесу.

Так, наприклад, «1+1» активно захищав партнера і соратника Коломойського - бізнесмена Геннадія Корбана, коли того заарештували за обвинуваченням у створенні організованої злочинної групи, викраденні голови Державного земельного агентства Сергія Рудика. 31 жовтня 2016 р. телеканал присвятив цій події майже весь випуск новин, в якому звучали коментарі з критикою Петра Порошенка за арешт та на підтримку самого Корбана [24, 25].

Відставка Коломойського з посади губернатора, арешт Корбана - це змінило лояльну на початку позицію каналу до чинної влади на критичну. Фактично Коломойський через свої медіа веде війну на кількох фронтах, захищаючи бізнес і власні інтереси, - проти влади, та проти низки інших олігархів, у першу чергу групи Фірташа-Бойка-Львовчкіна.

Націоналізація «Приватбанку», який належив Ігорю Коломойському, у 2016 році лише посилює ці тенденції в ефірі «1+1». Канал, висвітлюючи цю тему, опускає причини націоналізації, пов'язані зі станом самого банку, акцентуючи увагу на інформатаках і тиску на групу [26]. Також телеканал піддає критиці тодішню голову НБУ Валерію Гонтарєву [27].

Традиційно у новинах «1+1» виходять сюжети, які захищають бізнес-інтереси його власника, наприклад, на ринку авіаперевезень: канал виступав проти приходу в Україну дешевих лоукостів, очевидно тому, що Коломойський є власником МАУ - фактично монополіста в Україні на ринку авіаперевезень [28].

STAR
LIGHT
Media

Star Light Media і власник Віктор Пінчук

Останні роки олігарх Віктор Пінчук, який є зятем колишнього президента Леоніда Кучми, намагається не займати такої відверто опозиційної позиції до нинішньої чинної влади, як власники «Інтера» та «України».

Відтак, це відображається й в ефірах новин трьох телеканалів групи: ICTV, СТБ, Новий. Вони теж намагаються зберігати нейтралітет, і порівняно із «Інтером» та «Україною» - краще дотримуються професійних журналістських стандартів, хоча канал ICTV в певні періоди зловживає піаром окремих політичних сил чи політиків, наприклад, «Опозиційного блоку» [29], або прем'єр-міністра Володимира Гройсмана [30].

Проте ці телеканали при кожній нагоді піарять самого Пінчука та його родину, і всі його проекти, політичні та культурні. Наприклад, як от український сніданок у Давосі. Правда, цього, 2017, року після скандальної колонки Віктора Пінчука у The Wall Street Journal, в якій він запропонував піти на компроміс із Росією, зокрема провести вибори в ОРДЛО та відмовитися від ЄС і НАТО, верхівка українського політикуму проігнорувала цей захід. Проте телеканали Пінчука забули про це сказати [31].

Активно телеканали Пінчука висвітлюють і діяльність його тестя - Леоніда Кучми, який є учасником мінської переговорної групи. Фактично, він часто коментує події, пов'язані із ситуацією на Сході України, навіть якщо для цього нема серйозних приводів.

В деяких моментах ситуативно позиція Віктора Пінчука перетиналася із позицією Рината Ахметова, зокрема у протистоянні з Ігорем Коломойським. І тоді телеканали ICTV та «України» синхронно критикували останнього, як от у випадку з блокуванням добровольчими батальйонами транспорту з гуманітарною допомогою Фонду Ахметова у 2014 році [32].

«Україна» і власник Ринат Ахметов

Ринат Ахметов - чи не найбагатший олігарх України з одіозним іміджем, який вважався «господарем» Донбасу, був одним із основних спонсорів Партії регіонів та людиною, яка мала великий вплив на Віктора Януковича. Очевидно, що після втечі останнього, Ахметов опинився в дуже незручному становищі, проте прийняв низку хибних рішень, які дорого коштували не лише йому особисто, але й країні в цілому.

Політична позиція Рината Ахметова на початку війни на Донбасі, який фактично підтримував сепаратистів та закликав «услышать Донбасс», відобразилася й в новинах телеканалу «Україна». Найбільше маніпуляцій та інтерпретацій (які корелювалися в тому числі й з меседжами російської пропаганди) було в ефірі телеканалу у 2014 році, коли розпочалася анексія Криму, а згодом і російська агресія на Сході України. Зокрема, в ефірі не раз надавали слово учасникам сепаратистських мітингів із російськими прапорами, а журналісти закликали «наладити діалог с Юго-Востоком», і навіть поширювали фейкові новини про «спаленого заживо беркутівця» у Львові та інші російські міфологеми [33].

На сьогодні телеканал «Україна», як і «Інтер», активно просуває інтереси «Опозиційно блоку» та загалом представників колишньої Партії регіонів.

Щодня в новинах телеканалу є один чи навіть кілька (рекордом було 9 сюжетів в одному випуску) сюжетів із піаром Фонду Рината Ахметова та гуманітарної допомоги, яку надає Фонд регіону, охопленого війною [34, 35, 36]. Проте жодного разу журналісти телеканалу не сказали в ефірі, що їхній власник також несе частину відповідальності за драматичні події, які розгорнулися на сході країни.

ВИСНОВКИ

Моніторинги основних загальнонаціональних телеканалів, які здійснює регулярно ГО «Детектор медіа», наочно демонструють, що приватні телеканали на перше місце ставлять не інтереси суспільства, а лише інтереси своїх власників, що призводить до викривленого представлення дійсності. Саме це у комплексі зі зниженням якості новин призвело до значного падіння довіри до центральних українських телеканалів останні роки, що підтверджували різні соціологічні дослідження. Так, за результатами соціологічного опитування Фонду «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва», динаміка довіри до українських ЗМІ негативна, відбулося падіння: від +26% у 2010 році до +2% у 2015-му.

Очевидно, в умовах агресивного інформаційного простору, в яких перебуває останні роки Україна, та при домінуванні олігархічних медіа на ринку, є велика потреба у прискоренні реформи каналів системи суспільного мовлення. Паралельно має відбуватися активне просування медіаграмотності серед різних суспільних верств. Це мало б підвищити запит суспільства на якісний контент, відтак спонукало б телеканали орієнтуватися більше на потреби аудиторії, а не лише власників. ■

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Відео виступу В.Януковича під час 64-го Всесвітнього газетного конгресу і 19-го Всесвітнього форуму редакторів // Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=flvNBurHtcc>
2. Діана Дуцик. Політична журналістика. - К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. - 138 с.
3. Мацієвський Ю.В. У пастці гібридності: зигзаги трансформації політичного режиму в Україні (1921-2014): монографія /Ю.В.Мацієвський. - Чернівці: Книги-XXI, 2016. - 552 с.
4. Мар'яна Закусило. «1+1» змінив структуру власності перед націоналізацією «Приватбанку», а «Інтер» більше не належить Світлані Плужніковій. - «Детектор медіа», 3 квітня 2017. - Режим доступу: <http://detector.media/rinok/article/124768/2017-04-03-11-zminiv-strukturu-vlasnosti-pered-natsionalizatsieyu-privatbanku-a-inter-bilshe-ne-nalezhit-svitlani-pluzhnikovii/>
5. Мар'яна Закусило. Радіостанції УМХ назвали нового кінцевого бенефіціара. - «Детектор медіа», 28 квітня 2017. - Режим доступу: <http://detector.media/rinok/article/125552/2017-04-28-radiostantsii-umkh-nazvali-novo-go-kintseвого-benefitsiara/>
6. Мар'яна Закусило. Зміни медіавласності інформканалів – 2016: «112 Україна» не відкрив кінцевого бенефіціара, а ЗІК показав Петра Димінського (ДОПОВНЕНО) - «Детектор медіа», 4 квітня 2017. - Режим доступу: <http://detector.media/rinok/article/124812/2017-04-04-zmini-mediavlasnosti-informkanaliv-2016-112-ukraina-ne-vidkriv-kintseвого-benefitsiara-a-zik-pokazav-petra-diminskogo-dopovнено/>
7. Як російська пропаганда впливає на суспільну думку в Україні (дослідження). - MediaSapiens, 13 лютого 2017. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/yak_rosiyska_propaganda_vplivae_na_suspilnu_dumku_v_ukraini_doslidzhennya/
8. 5 канал лідирує у дотриманні професійних стандартів у новинах. - MediaSapiens, 29 жовтня 2013. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/5_kanal_lidirue_u_dotrimanni_profesiynikh_standartiv_u_novinakh/
9. Про що мовчали новини у січні-2014. - MediaSapiens, 17 лютого 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/pro_scho_movchali_novini_v_sichni2014/
10. «Крещение огнем». Главным пропагандистом власти становится «Интер». - MediaSapiens, 20 січня 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/kreschenie_ognem_glavnym_propagandistom_vlasti_stanovitsya_inter/
11. «Власть меняется»: Каналы Януковича надели буденовку только после бегства своего патрона. - MediaSapiens, 28 лютого 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/vlast_menyaetsya_kanal_yanukovicha_nadeli_budenovku_tolko_posle_begstva_svoego_patrona/
12. Телеканали більше симпатизували Порошенку. - MediaSapiens, 23 травня 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/telekanali_bilshe_simpatizovali_poroshenku/
13. Порошенко став зіркою «паркету». Моніторинг теленовін за 6–11 березня 2017 року. - MediaSapiens, 18 березня 2017. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/poroshenko_stav_zirkoyu_parketu_monitoring_telenovin_za_611_bereznya_2017_roku/
14. Ярослав Зубченко. Гройсман усьому голова: як звіт уряду перетворився на піар прем'єр-міністра. - MediaSapiens, 28 лютого 2017. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/monitoring_overview/groysman_usomu_golova_yak_zvit_uryadu_peretvorivsia_na_reklamu_premministra/
15. Отар Довженко. Здавалося б, до чого тут Коломойський? - MediaSapiens, 26 липня 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/zdavalosya_b_do_chogo_tut_kolomoyskiy/
16. Отар Довженко, Ірина Андрейців. Боротьба за «Укртранснафту» в новинах: матюки, псевдоніми та заслуги перед Вітчизною. - MediaSapiens, 29 березня 2015. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/borotba_za_ukrtransnaftu_v_novinakh_matyuki_psevdonimi_ta_zaslugi_pered_vitchiznou/
17. Петро Бурковський. «Інтер» біжить попереду російських «паротягів». - MediaSapiens, 26 квітня 2017. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/inter_bizhit_poperedu_rosiyskikh_parotyagiv/

- 18. Петро Бурковський. «Інтер» змагається за звання «п'ятої колони»?** - MediaSapiens, 19 травня 2017. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/advocacy_and_influence/inter_zмагаetsya_zh_zvannya_pyatoi_koloni/
- 19. Ірина Андрейців. «Інтер» остаточно став прес-службою Опоблоку.** - MediaSapiens, 6 вересня 2015. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/inter_ostatochno_stav_pressluzhboyu_opobloku/
- 20. Ірина Андрейців. «Інтер» — піарник «Опоблоку» та нових опозиційних політсил.** - MediaSapiens, 13 березня 2016. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/inter_piarnik_opobloku_ta_novikh_opozitsiynikh_politsil/
- 21. Отар Довженко. Здавалося б, до чого тут Коломойський?** - MediaSapiens, 26 липня 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/zdavalosya_b_do_chogo_tut_kolomoyskiy/
- 22. Ірина Андрейців. Втопити «Приват». Моніторинг теленовин 22–27 серпня 2016 року.** - MediaSapiens, 4 вересня 2016. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/vtopiti_privat_monitoring_telenovin_2227_serpnia_2016_roku/
- 23. Ярослав Зубченко. «Інтер» вважає, що місце Яценюка на нарах, а не в НБУ.** - MediaSapiens, 15 березня 2017. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/monitoring_overview/inter_vvazhae_scho_mistse_yatsenyuka_na_narakh_a_ne_v_nbu/
- 24. Ірина Андрейців. Корбанейро.** - MediaSapiens, 8 листопада 2015. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/korbaneyro/
- 25. Ірина Андрейців. Аграрні пристарсті і бій за Корбана.** - MediaSapiens, 10 січня 2016. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/agrarni_pristrasti_y_biy_zh_korbana/
- 26. Зоя Красовська. Пристрасті за «Приватом». Моніторинг теленовин за 19–24 грудня 2016 року.** - MediaSapiens, 31 грудня 2016. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/pristrasti_zh_privatom_monitoring_telenovin_zh_1924_grudnya_2016_roku/
- 27. Зоя Красовська. Чим Гонтарева не догодила «Плюсам»? Моніторинг теленовин за 9–14 січня 2017 року.** - MediaSapiens, 21 січня 2017. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/chim_gontareva_ne_dogodila_plyusam_monitoring_telenovin_zh_914_sichnya_2017_roku/
- 28. Ярослав Зубченко. «1+1» проти лоукостів. Якщо це не лоукости Коломойського.** - MediaSapiens, 23 травня 2017. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/monitoring_overview/11_proti_loukostiv_yak_scho_tse_ne_loukosti_kolomoyskogo/
- 29. Ірина Андрейців. «Джинсове» загострення на ICTV. Моніторинг теленовин 3-8 жовтня 2016 року.** - MediaSapiens, 16 жовтня 2016. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/dzhinsove_zagostrennya_na_ictv_monitoring_telenovin_38_zhovtnya_2016_roku/
- 30. Зоя Красовська. Гройсмана на тижні більш за все любили на ICTV. Моніторинг теленовин 5–10 грудня 2016 року.** - MediaSapiens, 17 грудня 2016. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/groysmana_na_tizhni_bilsh_zh_vse_lyubili_na_ictv_monitoring_telenovin_510_grudnya_2016_roku/
- 31. Ярослав Зубченко. Телеканали Віктора Пінчука на варті іміджу хазяїна.** - MediaSapiens, 30 січня 2017. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/monitoring_overview/telekanali_viktora_pinchuka_na_varti_imidzhu_khazyaina/
- 32. Сергій Лефтер. Олігархи «привіталися» через власні телеканали.** - MediaSapiens, 25 грудня 2014. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/weekly/oligarkhi_privitalisya_cherez_vlasni_telekanali/
- 33. Марина Довженко. Ахметов погрожує.** - MediaSapiens, 6 квітня 2014. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/weekly/akhmetov_pogrozhuje/
- 34. Моніторинг теленовин: Гуманітарка Ахметова та глибина падіння телевізійників.** - MediaSapiens, 29 грудня 2014. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/monitoring_overview/monitoring_telenovin_gumanitarka_akhmetova_ta_glibina_padinnya_televiziiynikov/
- 35. Сергій Лефтер. Голуб миру Ахметов і джинса.** - MediaSapiens, 6 лютого 2015. - Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/weekly/golub_miru_akhmetov_i_dzhinsa/
- 36. Моніторинг: «Україна» одномоментно відпрацьовує повинність перед Ахметовим.** - MediaSapiens, 9 лютого 2015. - Режим доступу: http://www.osvita.mediasapiens.ua/monitoring/monitoring_overview/monitoring_ukraina_odnomanitno_vidpratsovue_povinnist_pered_akhmetovim/

ІНФОРМАЦІЙНИЙ КОНТЕНТ ТЕЛЕ- ТА РАДІОКАНАЛІВ, ЗАЛУЧЕНИХ У СИСТЕМУ СУСПІЛЬНОГО МОВЛЕННЯ: ТЕНДЕНЦІЇ 2014-2016 РР.

Зі зміною влади у 2014 році, після Революції Гідності, відкрилися нові можливості для створення Суспільного мовлення в Україні на базі системи державних мовників. Ця реформа не мала успіху за президентства Віктора Ющенка через відсутність достатньої політичної волі, і була в принципі неможливою за президентства Віктора Януковича, оточення якого розглядало ЗМІ як інструмент утримання влади, і відтак доклало чимало зусиль для монополізації медіа в Україні.

Необхідність створення незалежного і ефективного Суспільного мовника для України набула особливої актуальності. На фоні олігархізованого медіаринку і погіршення якості інформаційного продукту, агресивної російської пропаганди саме на Суспільного мовника покладаються надії як на такого, що має стати еталоном у дотриманні професійних стандартів, об'єктивного відображення дійсності, і що не менше важливо - об'єднання українського суспільства довкола спільних цінностей.

■ Діана Дуцик,
Антоніна Мніх

Реформа Суспільного мовлення: як починалося

Нормативні засади створення в Україні Суспільного телебачення закладені прийнятим Верховною Радою 17 квітня 2014 року Законом «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України». Відповідно до нього, Суспільне мовлення (офіційно - Публічне акціонерне товариство «Національна суспільна телерадіокомпанія України», далі - ПАТ НСТУ) створювалося на базі низки державних телерадіокомпаній, як центральних, так і регіональних. На сьогодні у ПАТ НСТУ входять: центральні телеканали UA:Перший та «Культура», 26 регіональних філій, радіоканали «Перший», «Промінь» та «Культура». Також ДП «Студія «Укртелефільм», відповідно до змін до закону про суспільне мовлення, внесених у травні 2016 року, має бути перетворено в Публічне акціонерне товариство і приєднане до ПАТ «Національна суспільна телерадіокомпанія України».

Закон «Про Суспільне телебачення і радіомовлення України» зазнавав змін і в 2015/2016 роках. Вони унормовували питання майна Суспільного мовника, реклами, юридичного статусу компанії тощо.

7 квітня 2015 року відбулася презентація Суспільного мовника. Тоді було представлено новий бренд – UA:Суспільне, а також у прямому ефірі змінено логотип телеканалу на UA:Перший і позивні «Українського радіо».

Під час цієї презентації в Президент України Петро Порошенко підписав закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо Суспільного телебачення і радіомовлення України» (законопроект № 1357), який фактично уможливив створення ПАТ НСТУ [1].

«Це той закон, якого Україна чекала 23 роки. То у влади не вистачало волі, то майже завжди не було бажання цим займатися, бо влада завжди хотіла контролювати медіа-простір і вважала, що ввести суспільне телебачення - це просто випустити джина з пляшки. Це - та ціна, яку влада має платити за демократію», - заявив Президент.

Також Петро Порошенко зауважив: «Зараз ми починаємо дуже обнадійливу дорогу від Першого національного до BBC. Сподіваюся, що й новини будуть професійними та об'єктивними» [2].

Новини: що змінилося в період 2014-2016 у інформаційному мовленні теле- та радіоканалів, які реформуються

Громадська організація «Детектор медіа» (в минулому - «Телекритика») протягом указанного періоду часу систематично здійснювала моніторинг новин теле- та радіоканалів, які мають бути реформовані в систему суспільного мовлення.

На сьогодні (на момент написання звіту) відсутні єдині формалізовані вимоги до якості інформаційного контенту суспільного мовника. Розробка гайдів для журналістів, які працюватимуть в системі суспільного мовника, - одне із важливих завдань, яке має взяти на себе нова команда на чолі із обраним головою ПАТ НСТУ Зурабом Аласанією (Наглядова рада ПАТ НСТУ на конкурсних засадах обрала Зураба Аласанію головою 10 квітня 2017 р. - авт.).

Проте оцінка якості новин здійснювалася за розробленою експертами ГО «Детектор медіа» методологією. Основні критерії оцінювання:

- дотримання професійних стандартів (точності, оперативності, повноти, балансу точок зору, відділення фактів від коментарів, достовірності);
- відсутність замовчуваних тем;
- відсутність матеріалів із ознаками замовності («джинси»).

До зміни влади в Україні у 2014 році, яка відбулася після втечі в Росію президента Віктора Януковича, державні мовники повністю контролювали-

ся владою, зокрема урядом та президентом. На місцеві (обласні) державні телерадіокомпанії здійснювали вплив також керівники областей (губернатори). Відтак це визначало їх редакційну політику та те, як вони висвітлювали ключові суспільно-політичні події в країні. Ситуація змінилася після зміни влади - розпочалася реформа каналів державного мовлення в суспільне. Були частово змінені й підходи до висвітлення новин.

UA:Перший

Так, зокрема, показовим є висвітлення Першим національним (з 7 квітня 2015 року - UA:Перший) протестів на Майдані у Києві під час Революції гідності. Цей телеканал добирав теми, факти й коментарі у такий спосіб, щоб вони не суперечили офіційній версії подій, яку представляла влада в особі Віктора Януковича. Журналісти Першого національного у новинах повністю або майже повністю замовчували ті факти, які свідчили про надлишковість застосування владою сили проти протестувальників (від фактів застосування вогнепальної зброї, невинуватого насильства проти тих, кого силовики затримували, до судових переслідувань поранених і часто взагалі випадкових людей). В описах хроніки протистоянь більше уваги звертали на людські втрати серед силовиків, ніж серед протестувальників. Також увесь час протестів Перший національний некритично (зокрема незбалансовано) подавав різноманітні заяви представників влади, переважно або повністю замовчуючи заяви у відповідь із боку опозиції чи представників протестувальників. Висвітлюючи реакції західних країн на українську ситуацію, журналісти Першого добирали лише ті, в яких були максимально м'які, дипломатичні оцінки дій тодішньої української влади [3].

Проте у березні 2014 р. державний телеканал повністю змінив свою позицію, переорієнтувавшись за кілька днів на нову владу в особі виконувача обов'язки президента Олександра Турчинова (яку він зовсім недавно необ'єктивно висвітлював, коли та була опозицією). У матеріалах Першого національного стали переважати думки нових посадовців і стандарт балансу думок став порушуватися на їхню користь. Утім, у той період часу Перший національний замовчує чимало тем, які є свідченнями злочинів попередньої влади [4]. Відтак очевидно, що журналісти телеканалу, які звикли працювати в рамках «офіційного дискурсу», завжди нав'язуваного владою у попередні періоди, не змогли змінити свої підходи до роботи навіть в умовах відсутності тиску з приходом нової влади після Революції гідності.

У тому ж ключі висвітлювали події зими 2014 року (зокрема представляючи їх як заколот, а його учасників, як радикально-маргінальний контингент) й більшість обласних державних телерадіокомпаній [5].

25 березня 2014 року новий уряд Арсенія Яценюка (обраний прем'єр-міністром 27 лютого 2014 р.) призначає генеральним директором Національної телекомпанії України Зураба Аласанію, який має велику підтримку представників громадськості та медіаспільноти.

Експерти ГО «Детектор медіа» починають фіксувати позитивні зміни в новинах Першого національного. Уже під час президентської виборчої кампанії у квітні-травні 2014 р., на відміну від олігархічних телеканалів, Перший національний повністю відмовляється від замовних матеріалів («джинси»), а також від «чорного піару» проти тих чи інших кандидатів у президенти. Журналісти телеканалу в новинах також намагаються дотримуватися професійних стандартів, хоча до якості новин все ще залишаються претензії. [6, 7].

Зрештою, Перший національний, а згодом UA:Перший, витримував цю планку і в 2015 і в 2016 роках: з ефіру повністю зникли замовні матеріали, зменшилася кількість замовчених тем, канал покращував якість новин. Проте залишалися зауваження до дотримання стандартів, а також періодично в новинах експерти помічали так званий «паркет» (некритичне висвітлення діяльності президента, прем'єр-міністра чи інших високопосадовців). Так, наприклад, у 2015 році моніторинг ГО «Детектор медіа» зафіксував, що в новинах UA:Першого журналісти найменше дотримувалися стандарту повноти інформації, а також відокремлення фактів від думок. Розповідаючи про процес підвищення стандартів, Дарія Юровська, заступниця генерального директора UA:Першого, під час прес-конференції 22 жовтня 2015 р. сказала,

що найлегше було позбутись «джинси»: «Щоб позбавитись "джинси", її просто не треба було робити». Проте вона пояснила, що дотримуватись стандартів повноти та балансу буває складно, оскільки потрібен час, щоб зібрати усі точки зору – однак, на її думку, це не може бути виправданням, адже «якщо ми хочемо побудувати суспільний мовник, який буде задавати тон медіасередовищу, ми маємо поставити собі максимально високу планку» [8].

Отже, протягом трьох років на UA:Першому відбулися наступні зміни:

- змінилися підходи у відносинах із владою: попри інерційне бажання представників влади чи політичних сил упливати на контент UA:Першого, журналістам телеканалу вдається витримувати дистанцію і залишатися відносно нейтральними у висвітленні суспільно-політичних новин;
- відбулася відмова від розміщення замовних матеріалів політичного чи комерційного характеру («джинси»);
- кількість замовчених тем поступово зменшувалася з кожним роком, у 2016 році телеканал представляв фактично повну новинну картину дня;
- проте в новинах експерти фіксують так званий «паркет» (некритичне висвітлення діяльності президента, прем'єр-міністра чи інших високопосадовців);
- покращилася ситуація із дотриманням стандартів, проте критичним залишається недотримання стандарту повноти інформації (у більшості випадків це брак деталізації та фактів про ту чи іншу подію) та стандарту достовірності (велика кількість розмитих або надто узагальнених посилань на джерела інформації);
- телеканал загалом все ще демонструє недостатню якість інформаційного контенту.

Регіональні філії (в минулому ОДТРК)

Як уже зазначалося, більшість місцевих державних телерадіокомпаній події зими 2014 року висвітлювали в тих же рамках, що й центральний Перший національний, підігруючи тодішньому режиму Віктора Януковича. Навіть по завершенню протестів на Майдані державні телерадіокомпанії сходу і півдня країни продовжували позиціонувати їх як заколот, а його учасників, як радикально-маргінальний контингент, що не могло не вплинути на настрої громадян у тих регіонах, чим скористалася Російська Федерація для розпалювання антиукраїнських настроїв та підтримки (у тому числі й військової) сепаратистів на Сході України.

Регіональним мовникам, на відміну від UA:Першого, набагато важче реформуватися, а відтак і змінити підходи до роботи з новинним контентом.

Основні причини наступні:

- недостатній професійний рівень місцевих журналістів, що частково можна пояснити надзвичайно низькою оплатою праці (тут зберігається найнижчий рівень зарплат на медіаринку, що в доларовому еквіваленті коливається в межах 100-200 доларів у місяць);
- відсутність позитивної конкуренції в рамках колективів (через низький рівень зарплат мало бажаючих працювати в цій системі, залишаються або ті, хто має передпенсійний вік, або недосвідчена молодь);
- необхідність виживати в умовах багаторічного політичного тиску місцевої та центральної влад (звідси і самоцензура, і відсутність критичного висвітлення діяльності представників влади);
- звичка «джинсувати» (створювати замовний контент, який приносить додаткові доходи місцевим мовникам, що дозволяє забезпечувати ті чи інші потреби місцевих редакцій, які не покриваються з бюджету), і самі місцеві мовники не бачать у цьому нічого поганого.

Тому до новин регіональних філій експерти ГО «Детектор медіа» мають набагато більше критичних зауважень, аніж до новин UA:Першого.

Упродовж 2014-2016 рр. експерти продовжували фіксувати в новинах місцевих мовників відверту «джинсу» на користь перших осіб держави і місцевих впливових політиків.

Лютневі події 2014-го року та агресивне суспільне неприйняття провладної «джинси» на якийсь час покращили ситуацію, і навіть розгортання президентської кампанії 2014 року не спричинило зростання кількості замовних матеріалів. Їх поменшало удвічі (до 5-16% на різних каналах), проте, ненадовго. Вже за кілька місяців, оговтавшись від суспільних потрясінь, державні мовники, звиклі до відпрацювання темників, повертаються до практики бездумного прямого транслявання сюжетів про діяльність перших осіб держави. Ці новини зазвичай неповні, незбалансовані, не релевантні для місцевого глядача і не несуть значимої інформації для мешканців конкретних територій.

Отож, політична «джинса» на екрани регіональних державних мовників повертається через кілька місяців після Революції гідності – змінюються тільки прізвища політиків, політичні прапори та центри впливу.

Утім, пріоритетними для регіональних мовників стають все ж інтереси своїх, місцевих чиновників. Відтак, фіксуємо й мімікрію новин з ознаками замовності: тепер це сюжети за участі очільників конкретно взятого регіону чи міста, яких журналісти регіональних філій обов'язково супроводжують у поїздах, висвітлюють не проблему, з приводу якої відбувалось якесь засідання, а сам факт зібрання тощо.

Скажімо, за підсумками жовтневого моніторингу 2014 року, тільки одна з п'яти включених до нього обласних держтелерадіо компаній – Сумська – не «джинсувала» взагалі. «Джинса» ж решти ОДТРК була здебільшого паркетною [9]. Канали демонстрували «парашутні» сюжети, спущені згори. В них фігурували (як правило, без прив'язки до даного регіону) Петро Порошенко, його дружина, яка побувала в зоні АТО, міністри уряду Яценюка та сам прем'єр. А також - Володимир Гройсман, який на тлі банера з символікою «Блоку Петра Порошенка» презентував у Вінниці президентську Стратегію-2020. Загалом, «джинсовими» були від 19 до 25% новин чотирьох обласних ТРК, включених до моніторингу цього періоду.

Показовими були й результати моніторингу новин останнього тижня тодішньої парламентської кампанії (восени 2014 року в Україні відбулися дострокові парламентські вибори – ред.) п'яти обласних державних теле-радіокомпаній, – Дніпропетровської, Львівської, Сумської, Запорізької та Вінницької. Попри регіональні особливості, можна виділити загальні тенденції, притаманні всім зазначеним каналам. Насамперед – це жорстка самоцензура в усьому, що стосується висвітлення діяльності влади. Журналісти ОДТРК найчастіше практикували «паркетний» формат подачі матеріалів про діяльність посадовців усіх рівнів. Причому, така інформація зводиться до рангу офіційних повідомлень органів влади або до репортажів із численних засідань і нарад. Зазвичай у них фігурує один спікер, який і є головним носієм істини: зокрема це мер, губернатор, прем'єр-міністр чи Президент.

Тенденції кінця 2014 року залишалися превалюючими й у 2015-му. Принаймні, аналізуючи січневий контент теленовин обласних державних телекомпаній Одеси, Харкова, Херсона, Черкас та Дніпропетровська, експерти не зауважили змін у їхній інформаційній політиці: як було 10–25% замовних матеріалів поререднього року, так і залишилося в 2015-му. Провладний паркет, особливо новини, які стосуються центральної влади, став ще менш вмотивованим і осмисленим. «Звітні» сюжети з нарад посадовців у форматі «вона (себто, влада) працює» перекочують з місяця у місяць [10].

Також було очевидно, що влада не збиралася випускати зі сфери свого впливу ресурс ОДТРК напередодні місцевих виборів жовтня 2015 року. Отож, залежно від міри впливовості губернаторів в регіонах державні мовники чітко давали зрозуміти, хто в домі господар. У новинах піарили і посадовців, і навіть наближених до них народних депутатів.

Якщо одразу після Революції гідності в новинах ОДТРК сюжетів, які слугують просуванню інтересів конкретних політичних сил, майже не було, то в 2015-му експерти побачили, що побільшало сюжетів на користь провладної партії – Блоку Петра Порошенка «Солідарність».

Утім, поступові зміни відбуваються у 2016 році. Якщо розглядати створений ними новинний контент, то бачимо дві яскраві тенденції: матеріали із ознаками замовності зовсім не зникають, але вони мають переважно «паркетний» характер. А в окремі місяці експерти фіксують чисті від джинси новини у донецького «До Тебе» та харківського «ОТБ», незаангажований контент стабільно демонструють новинарі «UA:Суми», близькі до їхніх результатів колеги з Хмельницького тощо.

Та все-таки частка «паркетних» матеріалів все ще значна. Проте експерти ГО «Детектор медіа» відзначають, що такі матеріали з'являються не через явний намір журналіста вгодити посадовцям, а через брак фаховості при підготовці сюжетів та нехтування вимог стандартів інформаційної журналістики. Зокрема, забезпечення балансу думок і точок зору та повноти інформації.

Що ж до «джинси», яка б просувала чийсь комерційні інтереси, то такі сюжети в новинах регіональних філій НТКУ майже відсутні.

Якщо регіональні мовники демонструють поступ в питанні поступової відмови від замовного контенту, то у питанні дотримання стандартів інформаційної журналістики такого прогресу експерти не зауважили.

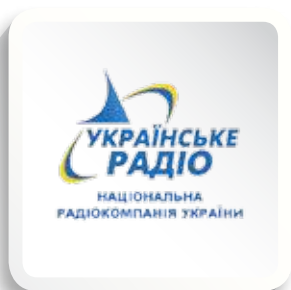
Результати моніторингу новин за 2014-2016 роки демонструють, що рівень дотримання вимог фахових стандартів загалом суттєво не покращується, коливаючись від 1,7 до 5,2 (із шести можливих балів із) середніми показниками на рівні 3,9-4,4 бали. Фіксується зростання поінформованості журналістів цих телекомпаній про критерії інформаційної журналістики як такі, але не відчувається результативності і цілеспрямованої політики керівництва регіональних компаній стосовно неухильності їх дотримання на місцях.

Отже, головні тенденції 2014-2016 рр. наступні:

1

Замовного контенту поменшало і змінилася його специфіка: відверту політичну «джинсу» витіснив провладний «паркет», здебільшого - на користь представників місцевої влади.

- 2 Зменшилась кількість новин про діяльність перших осіб держави, не релевантних для місцевої аудиторії.
- 3 Комерційної «джинси» в ефірі регіональних філій НТКУ майже немає.
- 4 Інформаційна політика регіональних мовників і позиція керівництва телекомпаній стосовно розміщення замовного контенту не є гомогенною, має регіональну специфіку і коливається від абсолютного неприйняття «джинси» до толерування і дружби з владою.
- 5 Відсутній прогрес у дотриманні професійних стандартів, новини залишаються низької якості.
- 6 Лише одна з місцевих компаній - Сумська філія Національної телекомпанії України - з 1 січня 2016 року почала мовити під логотипом «UA:Суми» (основна умова отримання такого логотипу місцевим мовником – дотримання стандарту якості новин). Решта компаній у вказаний період такого логотипу не отримали.

«Українське радіо»

ГО «Детектор медіа» уперше за 25 років у 2016 році здійснила моніторинг новин «Українського радіо». Експерти відзначили, що головна проблема новинного контенту на радіо – порушення стандарту балансу та повноти інформації. Окрім порушення балансу (як правило, на користь влади), моніторинг зафіксував наявність великої кількості оціночних суджень, до яких вдавалися журналісти у новинних сюжетах [11, 12].

Також експерти ГО «Детектор медіа» здійснили аналіз програмної сітки «Українського радіо» і висловили низку зауважень до лінійки програм інформаційного мовлення [13].

Головні зауваження наступні:

- у більшості інформаційних повідомлень порушено основний технологічний принцип подачі новин, сутність якого полягає в наслідуванні структури усного мовлення. Відчутно, що повідомлення про події беруться ведучими з інформаційних агенцій, інтернет-сайтів, прес-релізів тощо, копіюються і вставляються у випуск у першопочатковому варіанті, тому такі новини нагадують розлогу газетну замітку або замітку з сайту, а не радіоновини;
- спостерігається диспропорція у викладі найвагоміших суспільно значущих повідомлень на внутрішню й зовнішню тематику. У випуску подій в Україні приділяється 80–90 % ефірного часу, натомість міжнародні події займають незначні 10–20 % решти;
- журналісти віддають перевагу двом жанрам – інформаційне повідомлення та розповідь кореспондента з елементами інтерв'ю. Подекуди трапляється й такий архаїчний жанр, як виступ перед мікрофоном (оприлюднення монологу – думки фахівця з приводу певної події, явища, процесу тощо). Цілком відсутні такі жанри, як репортаж та інтерв'ю, що, звісно, не додає випуску динамічності, енергійності та діалогічності.

ВИСНОВКИ

Упродовж 2014-2016 років відбувається поступове наближення реформованої НТКУ та її регіональних філій до роботи у форматі суспільного мовника. Досягнуто певного позитиву в запровадженні стандартів інформаційної журналістики в роботі редакцій новин, фіксується поступова відмова від умовно замовного контенту.

Утім, темпи цих змін украй повільні, а досягнуті результати – нестійкі.

Відтак, цілком очевидно є потреба подальшого моніторингу контенту каналів у системі суспільного мовника, прискіпливого аналізу та публічного висвітлення позитивів та вад їх роботи, а також надання їм методичної допомоги, проведення тренінгів, фахових майстер-класів тощо задля усталення фахових підходів до створення інформаційного контенту, притаманного суспільному телебаченню. ■

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ:

1. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо Суспільного телебачення і радіомовлення України» (законопроект № 1357) // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52822
2. Порошенко підписав у прямому ефірі зміни до закону про суспільне мовлення // Суспільне мовлення. – 7 квітня 2015 р. – http://stv.detector.media/zakonodavstvo/zminy/poroshenko_pidpisav_u_pryamomu_efiri_zmini_do_zakonu_pro_suspilne_movlennya/
3. Перший національний мовчав про силовий штурм майдану та дії снайперів // MediaSapiens. – 12 березня 2014 р. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/pershiy_natsionalniy_movchav_pro_siloviy_shturm_maydanu_ta_dii_snayperiv/
4. Перший національний швидко «переорієнтувався» після зміни влади // MediaSapiens. – 17 березня 2014 р. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/pershiy_natsionalniy_shvidko_pereorientuvavsya_pislya_zmini_vladi/
5. Соколенко Н. Лютневі тези проти Майдану // MediaSapiens. – 12 квітня 2014 р. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/regional_news/lyutnevi_tezi_prot_i_maydanu/
6. «Джинсуют» все. Кромє Первого національного // MediaSapiens. – 2 травня 2014 р. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/dzhinsuyut_vse_krome_pervogo_natsionalnogo/
7. Перший національний став менше порушувати журналістські стандарти // MediaSapiens. – 6 травня 2014 р. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/daily_news/pershiy_natsionalniy_stav_menshe_porushuvati_zhurnalistski_standarti/
8. Порушення стандарту балансу та повноти інформації - головна проблема центральних державних телерадіоканалів: моніторинг ГО «Телекритика» (ВІДЕО) // MediaSapiens. – 22 жовтня 2015 р. – http://www.osvita.mediasapiens.ua/ethics/standards/porushennya_standartu_balansu_ta_povnoti_informatsii_golovna_problema_tsentralnikh_derzhavnikh_teleradiokanaliv_monitoring_go_telekritika_video/
9. Регіональна теледжинса у жовтні: камбек у часи Януковича? // MediaSapiens. – 15 листопада 2014. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/regional_news/regionalna_teledzhinsa_u_zhovtni_kambek_u_chasi_yanukovicha/
10. Майбутні суспільні мовники «віддались» владі // MediaSapiens. – 20 лютого 2015. – http://osvita.mediasapiens.ua/monitoring/regional_news/maybutni_suspilni_movniki_viddalis_vladi/
11. Псевдопосилання, оцінні судження, відсутність бекґраундів — основні вади новин «Українського радіо» у вересні // Суспільне мовлення. – 13 жовтня 2016. – http://stv.detector.media/kontent/monitoring/pseudoposilannya_otsinni_sudzhennya_vidsutnist_bekraundiv_osnovni_vadi_novin_ukrainskogo_radio_u_veresni/
12. Для журналістів «Українського радіо» й інтернет – джерело // Суспільне мовлення. – 21 листопада 2016. – http://stv.detector.media/kontent/monitoring/dlya_zhurnalistiv_ukrainskogo_radio_y_internet_dzherelo/
13. Сітка мовлення УР-1: концепція інформаційного мовлення потребує перегляду // Суспільне мовлення. – 05 грудня 2016. – http://stv.detector.media/kontent/monitoring/sitka_movlennya_ur1_kontseptsiya_informatsiyного_movlennya_potrebue_pereglyadu/

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДА ПРО ПОДІЇ В УКРАЇНІ: ТЕНДЕНЦІЇ 2014–2016 РОКІВ

Пропагандистські зусилля контрольованих російською владою ЗМІ (друкованих та електронних) щодо висвітлення подій в Україні впродовж 2014–2016 років були важливим інструментом легітимації та втілення російських планів із підриву єдності українського суспільства та знищення української держави. У певних випадках політичне значення такої пропаганди не поступалося за важливістю воєнно-політичним рішенням Кремля. Це особливо стосується періоду анексії Криму. Водночас за відсутності чіткої стратегії російського керівництва маніпуляції втрачали гостроту й перетворювалися на повсякденну, ритуальну практику позначення «ворогів» та «друзів» Росії, «можливостей» та «загроз», які виникають для РФ на території України. На пропагандистський характер роботи російських ЗМІ в ці роки вказують дві показові риси: одноманітність меседжів та їх синхронне поширення одразу всіма доступними каналами.

Петро
Бурковський

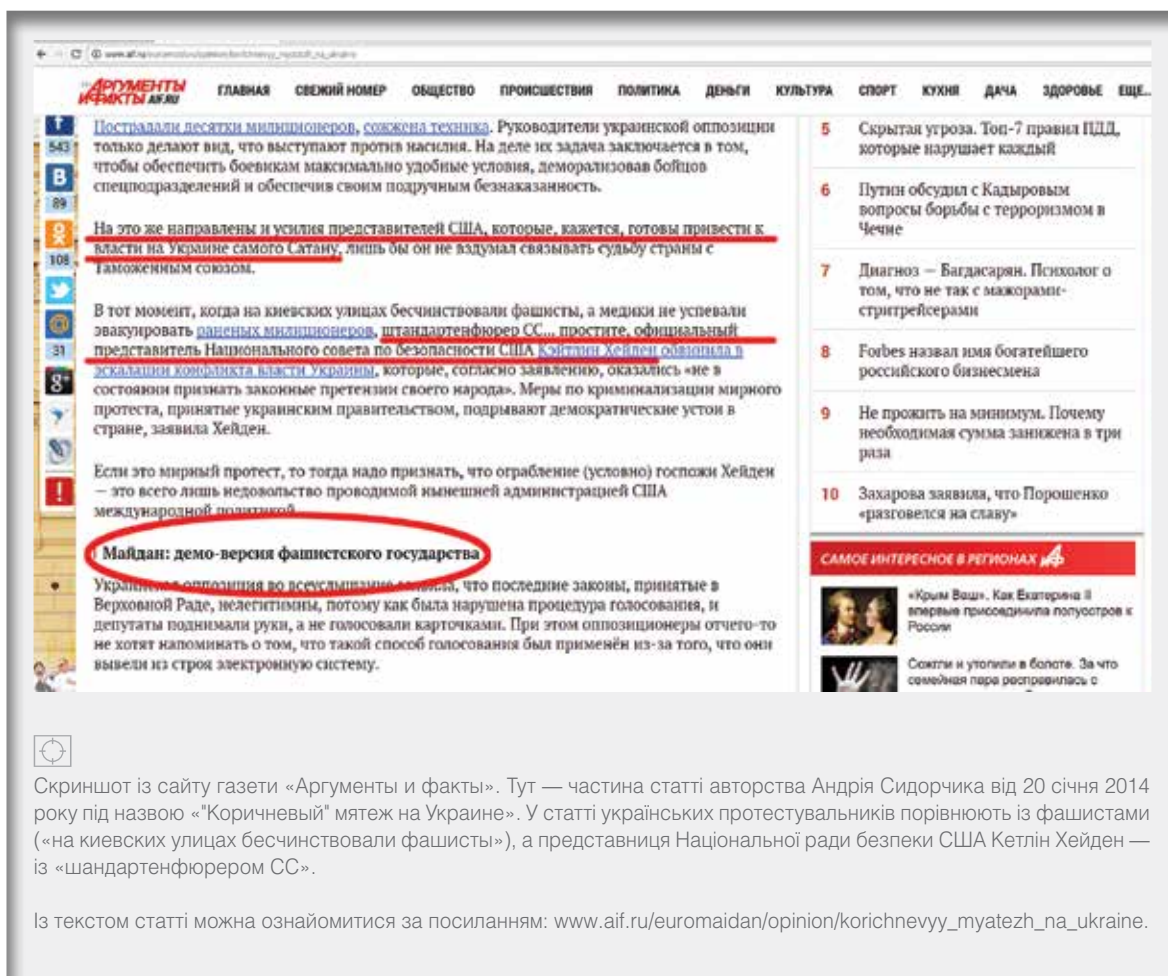
Хронологічно можна виокремити кілька основних етапів в інформаційних атаках Кремля проти України:

1

Грудень 2013 — лютий 2014 року

Грудень 2013 — лютий 2014 року — основні зусилля спрямовано на дискредитацію протестного руху та розпалювання ворожнечі між мешканцями різних регіонів України. Для внутрішньої та зовнішньої аудиторії майже щоденно тиражуються повідомлення про присутність, а згодом і переважання прихильників «фашистської ідеології» та «фашистських методів» серед протестувальників Євромайдану. Відбувається ідентифікація й підтримка проросійських сил і політиків поряд зі стигматизацією та приниженням усіх, хто виступає проти Росії.

Проросійська орієнтація обов'язково отожднюється із силами законності, правопорядку й розвитку («Беркут», індустріальні, високорозвинуті райони й міста на сході та півдні України), а сили протесту — із хаосом і загрозою, залежністю від анонімних «лялькарів» ЄС та США. Починаючи з цього часу й до кінця 2016 року постійно наводяться «приклади», «докази», «свідчення» про різні форми та величезні масштаби західного втручання у внутрішні справи України. Наприклад, неодноразово цитується офіційна інформація Державного департаменту США щодо обсягу американської допомоги на розвиток демократії в Україні в розмірі 5 млрд доларів за всі роки незалежності. Російські ЗМІ використовують цю цифру без згадування часових рамок допомоги, називаючи таку допомогу передумовою Майдану.

2

Кінець лютого — березень 2014 року

Кінець лютого — березень 2014 року — інформаційна спецоперація із супроводу військової операції із захоплення Криму. Головна якісна відмінність від попереднього етапу — масований викид сфальсифікованих новин щодо смертельної загрози для всіх, хто ототожнює себе з Росією, з боку сил, які перемогли на Майдані.

Паралельно здійснюється інформаційний тиск на військовослужбовців ЗС України та їхні родини, які служать у Криму: поширюються повідомлення про масовий та «народний» характер опору новій українській владі в Криму; тиражуються заяви зрадників, які закликають військових перейти «на бік народу»; маскуються агресивні дії спецпідрозділів РФ і водночас наголошується на стабілізаційній ролі Чорноморського флоту, на захист якого можуть розраховувати «співвітчизники» в Севастополі та Криму; акцентується виключно вирішальна роль «добровольців» (козаків, байкерів, антимайданівців, колишніх беркутівців, активістів самооборони) в захисті Криму та перемозі над «київською хунтою». Про рішення президента РФ щодо можливого застосування Збройних сил на території України згадується виключно в контексті можливої відповіді на пряме втручання Заходу в українські події.

Саме така боротьба проти «фашистських сил» в інтерпретації російських ЗМІ стає головним чинником, який відрізняє мешканців Криму від решти громадян України. Відбувається медійне конструювання окремої ідентичності «кримчан» як частини «російського народу», на протидію «українському народу». Під час цієї операції із другорядних, маловідомих проросійських кримських лідерів (Аксьонов, Чалий) виготовляється альтернативна еліта. Їм присвоюється право говорити від імені «кримчан», виражати волю «всього народу», обґрунтовувати цим «волевиявленням» проведення референдуму та «возз'єднання» Криму та Росії.

3

Квітень — червень 2014 року

Квітень — червень 2014 року — інформаційна спецоперація із прикриття втручання російських спецслужб та підрозділів спеціального призначення у громадські заворушення у східних та південних регіонах України. За вдалим прикладом конструювання окремої «кримської ідентичності» починається медійна робота над створенням окремої «новоросійської ідентичності». Санкція на такі дії надходить безпосередньо від Володимира Путіна, який на квітневій прес-конференції 2014 року окреслює уявні межі «Новоросії» — від Харківської області на сході до Одеської на півдні.

До вже згадуваних рис «законослухняності» та «працелюбності» додаються такі визначальні ознаки як володіння російською мовою та постійне її вживання, культурна та соціальна інтегрованість у простір «руського міра», православне віросповідання та відданість УПЦ-МП. Із розвитком протестів та першими випадками ескалації насильства та збройних зіткнень носіям цієї нової «новоросійської ідентичності» приписується більша гуманність, кращий розумовий та фізичний розвиток, більша відданість традиційним сімейним цінностям (любов до дітей, багатодітність, повага до літніх людей, гетеросексуальна орієнтація), більша чесність і миролюбність порівняно з представниками інших регіонів України та учасниками Євромайдану.

Зважаючи на те, що російські телеканали на той момент були добре поширені в кабельних мережах східних та південних регіонів, можна стверджувати, що трансляція таких меседжів мало на меті підштовхнути гро-

Скриншот із сайту російського ділового журналу «Експерт». У № 24 (9 червня — 16 липня 2014 року) цього журналу вийшла стаття, яка стала темою номера, — «Донбасс — сердце России»; в ній було представлено детальний план із дестабілізації ситуації на Донбасі та способи його приєднання до Росії (автори статті пропонують фактично той сценарій, який згодом було реалізовано російською владою, зокрема організацію «ополчення», гуманітарна допомога з боку Росії місцевому населенню, створення фінансової системи «ДНР/ЛНР» тощо). Також автори статті переконували свою аудиторію, що «речь должна идти о фактическом переустройстве государства Украина».

Із текстом статті можна ознайомитися за посиланням: <http://expert.ru/expert/2014/24/myi-ih-ne-brosim/>.

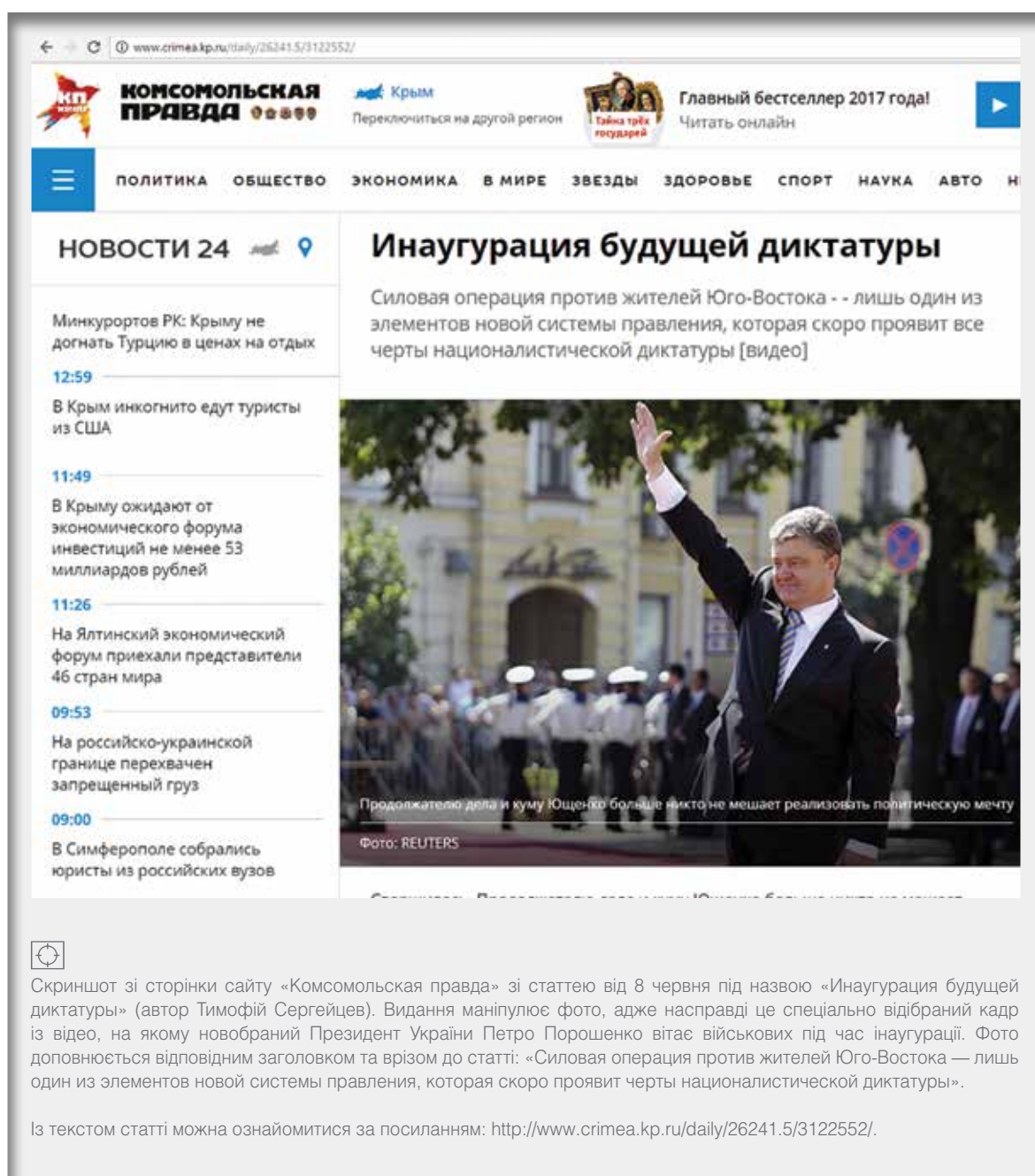
мадян до політичної та протестної мобілізації проти нової української влади, переконати їх в існуванні загрози для їхньої ідентичності з боку громадян інших регіонів та шукати захисту або в насильницьких діях, або в сприянні представникам РФ.

Так само як і в Криму, російська пропаганда починає розкручувати альтернативних лідерів «громадської думки», яким належить очолити протестні проросійські рухи. Спочатку увага акцентується на колишніх членах Партії регіонів, її представниках у місцевих радах, мерах, керівниках підприємств. Однак постійні вагання та переслідування ними власних інтересів змушують РФ вдаватися до нових прийомів «виращування еліти».

У цей час здійснюється реконструкція терміну «ополченці», який має чіткі конотації з героїчною боротьбою «радянського народу» проти німецької агресії під час Другої світової війни, для позначення і водночас виправдання заклоту проти української держави. Показовим візуальним маркером «ополченців» стає **георгіївська стрічка**, яку з середини 2000-х російська

влада активно використовує для популяризації своєї версії подій Другої світової війни на території колишнього СРСР. Віднині ця стрічка набуває нового значення — символу новітньої боротьби російського народу проти нібито реальних «фашистів» в Україні. Вчинки «ополченців» позиціюються як «подвиги», які повторюють подвиги радянських солдатів та партизанів; такі історії широко тиражуються й використовуються як засіб рекрутування добровольців та ідеологічне виправдання «добровільної» присутності військовослужбовців РФ на території України.

Саме з провідників «ополченців» — громадян Росії кремлівська пропаганда починає творити лідерів «Новоросії» (Ігор Стрелков, Ігор Безлер, Ніколай Козіцин), на яких покладається завдання виголошення цілей і завдань перед прихильниками Росії в Україні: від федералізації — до творення нової держави на теренах Донбасу. Їх легітимізують, зокрема, для контактів із закордонними ЗМІ та для згадування в російських медіа (RussiaToday, Sputnik), спрямованих на закордонну аудиторію. Починається процес «творення знизу» «органів самоуправління» та проведення позірно «демо-

кратичних» процедур волевиявлення у вигляді «референдумів» про самовизначення «народів» Донецької та Луганської областей. Показово, що ці «референдуми» апелюють саме до мешканців адміністративно-територіальних одиниць України, а не винайденого медійного конструкту «Новоросії». Вочевидь, інформаційно-ідеологічний супровід заколоту значно випереджав інформаційну ситуацію на місцях, що змушувало кремлівських кураторів на ходу вносити корективи та одночасно поширювати за допомогою тих самих телеканалів меседжі, зрозумілі як для росіян, так і для українців Донбасу.

Термін «ополченці» також слугував для легітимації партизанської тактики боротьби заколотників проти українських військ і водночас маскуванню професійних диверсійних методів роботи спецпідрозділів ЗС РФ, зокрема спецназу ГРУ. Всіляко замовчуються факти потрапляння в полон військовослужбовців РФ, агентів та нелегалів російських спецслужб чи вилучення українськими правоохоронцями в «ополченців» зразків новітнього російського озброєння.

Водночас відбувається **демонізація нової української влади, добровольців і волонтерів, які починають боротьбу з сепаратистами на сході та півдні України.** З цією метою використовуються методи гіперболізації впливу та значення праворадикальних організацій як «Свобода» та «Правий сектор», які начебто або захопили, або здійснюють контроль над органами державної влади. **«Правому сектору»** російські ЗМІ взагалі порівнюють і приписують риси та ознаки нацистських спецзагонів СС, лякаючи масовими репресіями та розправами проти російськомовного населення. Згодом згадування в сюжетах чи інформаційних повідомленнях «правосеків» стає саме по собі достатнім доказів причетності та відповідальності української влади до найбільш неймовірних злочинів та інцидентів.

Поворотним пунктом для такого позиціонування українських право-радикальних організацій стає трагедія в Одесі 2 травня 2014 року. Зокрема, загибель людей в одеському Будинку профспілок використовується для того, щоби своїм резонансом повністю перекрити пожежу та загибель людей у київському будинку профспілок 18–19 лютого 2014 року.

На цей період припадає початок активного використання російськими ЗМІ прорахунків та помилок нової влади. Зокрема, найпопулярнішими сюжетами стають: відсутність достовірних відомостей щодо розслідувань злочинів на Майдані, некомпетентність та помилкові економічні та соціальні рішення, гіперболізація намірів націонал-радикалів втілювати насильницьку українізацію під виглядом декомунізації (згадки про демонтаж пам'ятників Леніну), корумпованість нової верхівки.

Іншим напрямом таких інформаційних зусиль стають повідомлення про масові військові злочини, здійснені українськими військовослужбовцями. Для полегшення цієї роботи реконструюється ще один термін часів Другої світової війни – «карателі». Під це парасолькове поняття, з яким раніше пов'язувалися військові злочини нацистів проти мирного населення СРСР, підводяться будь-які реальні чи сфальсифіковані факти про вчинки. При цьому найчастіше термін «карателі» вживається стосовно українських добровольчих підрозділів, які формально були включені до складу Національної гвардії. Як наслідок, **до кінця 2014 року нові пропагандистські штампи «карателі», «правосеки» та «нацгвардія» вживаються практично як синоніми, взаємодоповнюючи та підміняючи одне одного незалежно від змісту повідомлень.**

На додаток **Кремль спрямовує персональні інформаційні атаки проти окремих українських політиків, у яких вбачає найбільш запеклих опонентів.** Із цією метою використовуються негативні штампи та стереотипи російської масової свідомості: упередженість щодо представників новітніх протестантських церков і сект, які «зомбують» населення (проти Олександра Турчинова, який виконував обов'язки Президента України із 23 лютого по 7 червня); травматична пам'ять щодо першої чеченської війни (проти лідерів «Свободи», УНСО, «Правого сектору»); антисемітизм (проти Ігоря Коломойського, українського олігарха, власника холдингу «1+1 Media»); ворожість щодо багатіїв (проти Ігоря Коломойського, Петра Порошенка). Такі прийоми приниження, демонізації окремих представників українського істеблішменту з цього часу стають постійною складовою російського інформаційного простору.

4

Липень 2014 — лютий 2015 років

Липень 2014 – лютий 2015 років – прикриття й заперечення фактів збройної агресії проти України та підтримки сепаратистів, інформаційний супровід вигідних для Росії умов припинення конфлікту на Донбасі. Протягом цього часу російська влада була змушена реагувати на неочікувано високий рівень мобілізації та опору з боку українського населення та військ та вдатися до більш інтенсивної боротьби за прихильність місцевих мешканців Донбасу. Найважчим та найважливішим завданням стає приховування фактів використання регулярних військових підрозділів ЗС РФ для протидії українським військам, надання широкомасштабної військово-технічної, консультативної та тренувальної допомоги заколотникам. З іншого боку, Кремль використовує мобілізаційні, патріотичні меседжі для підготовки населення до сценарію відкритої війни з Україною.

На цей період припадає **найбільше репортажів, які ведуть кореспонденти центральних видань і телеканалів РФ із території, контрольованої сепаратистами та російськими військами.** Одна з головних цілей – **демонстрація наслідків артобстрілів, жакливих подробиць загибелі цивільного населення, тяжких умов життя громадян в умовах облоги з боку українських військ, «доказів» масових страт «ополченців» та «мирних жителів» українськими «карателями».** У зв'язку з цим російські ЗМІ одночасно з Кремлем (президент Володимир Путін, прем'єр-міністр Дмитрій Медведєв, секретар Ради безпеки РФ Микола Патрушев, глава адміністрації президента Сергій Іванов, голова МЗС Сергій Лавров) починають **описувати й визначати ситуацію в Україні як «геноцид»,** зокрема, проти «російськомовного населення». Постійне повторення цього терміна на шпальтах центральних видань та з телеекранів, з одного боку, виправдовує підтримку Росією та співчуття громадян стосовно заколотників, з іншого – слугує потенційним виправданням для західної аудиторії відкритого збройного втручання РФ у події на Донбасі.

Символами політики «геноциду» стають нові якорі – назви українських добровольчих підрозділів: «Донбас», «Айдар», «Азов», «Шхтарськ» («Торнадо»). Цікаво зазначити, що після Іловайського оточення згадки про «Донбас» зникають. А найбільше уваги приділяється підрозділам, до лав яких вступають іноземні громадяни ультраправих, ксенофобських поглядів («Азов»), або бійці, яких звинувачено у злочинах та катуванні мирних жителів Донбасу («Айдар», «Торнадо»).

Поряд із тиражуванням такої прихованої погрози відкритого застосування сили **РФ намагається уникнути інформаційного резонансу навколо подій та фактів, які свідчать про участь російських регулярних військ у боях проти підрозділів ЗС України та добровольчих батальйонів.** Для цього переважно **використовуються прийоми інформаційної блокади та «правдоподібного заперечення»** (як у випадку з полоном більше десяти десантників під час Іловайського котла було поширено версію про те, що вони «зблукали» під час виконання завдання, поставленого в рамках військових навчань у Ростовській області).

Присутність громадян РФ у якості бійців-добровольців обов'язково обумовлюється або їхньою участю в багатонаціональних добровольчих підрозділах поряд із сербами, чехами, іспанцями, французами та навіть американцями, або належністю до так званих напіввійськових «громадських» рухів чи радикальних партій, як-от донського козацтва чи «інтербригад» колишньої націонал-більшовистської партії Едуарда Лимонова, які не залежать від волі російського керівництва.

На додаток Кремль бере курс на зниження інформаційної присутності перших «лідерів Новоросії», які асоціюються зі спецслужбами РФ, на користь місцевих ватажків заколотників (Олександр Ходаковський, Євген Кононов, Олександр Захарченко, Олексій Мозговий, Ігор Плотницький, Олександр Бєднов, Павло Дрьомов), які були громадянами України. Саме ці «спікери» використовуються для поширення повідо-

мень про те, що «сили ополченців» захопили все озброєння в українській армії; про успішні військові операції проти кількісно більшого, проте деморалізованого українського війська; про важливість «гуманітарної допомоги» та участь «російських добровольців» у боях на боці «ополченців»; про налагодження мирного життя у «звільнених від України» населених пунктах. У кількох випадках пропаганда виказувала справжні наміри агресора: після знищення «Боїнгу» «Малайзійських авіаліній» та під час ракетного обстрілу Маріуполя 24 січня 2015 року низка російських інформаційних джерел (LifeNews та «ТВ Центр») повідомили про наступ «ДНР» на Маріуполь. Згодом ця інформація видалялася або суттєво коригувалася шляхом поширення неперевіраних фактів про причетність до цих інцидентів українських військових [1].

Водночас відбувається чітка інтерпретація подій в Україні як «громадянської війни», яка була спровокована втручанням Заходу під час Майдану і продовжує розпалюватися за рахунок підтримки США і ЄС нової української влади. Нав'язується думка про те, що **«український сценарій» — це показовий приклад намірів Заходу щодо Росії в разі виникнення внутрішніх проблем чи заворушень проти влади**. Такі меседжі стають провідними наприкінці 2014 року — на початку 2015-го, коли населення РФ починає відчувати вплив економічної рецесії. У цьому контексті Кремль, зокрема особисто Путін, нав'язує аудиторії причинно-наслідковий зв'язок між намаганням Росії проводити самостійну політику й захищати свої інтереси на теренах колишнього СРСР та прагненням Заходу «розчленувати Росію» за прикладом Югославії та занурити країну в економічну депресію шляхом санкцій (прес-конференція Володимира Путіна від 18 грудня 2014 року) [2]. Із погляду Кремля, така поведінка Заходу — підтвердження правильності обраного курсу, зокрема в Україні.

Тим часом для відволікання уваги на російському ТВ, у пресі та інтернет-просторі починає поширюватися інформація про економічну кризу в Україні (енергетичну, продовольчу банківську) та про зростання ймовірності «націоналістичного третього Майдану», після чого Україна може взагалі зникнути як держава. Такий ефект фальшивого порівняння використовується пропагандою для позиціювання російської реальності як незрівнянно кращої, стабільнішої та більш передбачуваної.

Окрім того, російські ЗМІ інтенсивно позиціюють керівництво РФ як головного миротворця та ініціатора реалістичних мирних планів. Саме Путіну приписують успіх щодо укладення перших та других мінських домовленостей, які зупинили кровопролиття та обстріли населених пунктів на Донбасі. Натомість основна провина за зрив режиму тиші та провокування бойових дій покладається на українську сторону: націонал-радикалів та політиків, які прагнуть використати війну для захоплення влади чи виграшу на парламентських виборах.

5

Березень — серпень 2015 року

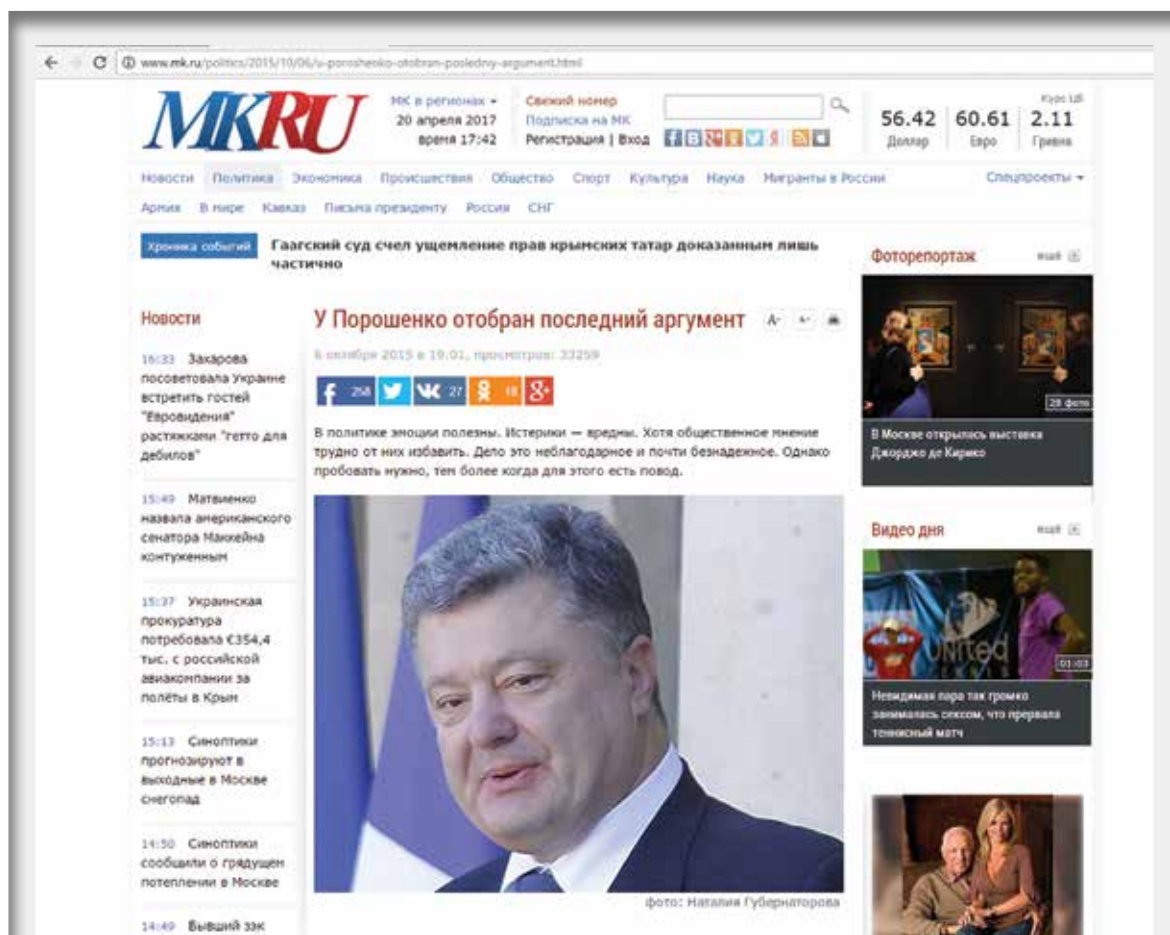
Березень — серпень 2015 року — здійснення інформаційного тиску на Україну та Європу щодо повного виконання умов Мінських домовленостей.

Цей час можна назвати перехідним періодом, коли починається **зміщення уваги із ситуації власне на Донбасі на міжнародний та внутрішньоукраїнський контекст війни. У цей же час українська тематика в інформаційному просторі РФ перетворюється на складову ширшої кампанії — підготовки населення Росії до тривалої конфронтації із Заходом, незалежно від питання Криму та ситуації на Донбасі.**

З одного боку, Росія позиціюється як єдиний послідовний учасник мирного процесу, який докладає зусиль, щоби переконати інших учасників нормандського формату — Німеччину та Францію стати на незалежну від США

позицію та змусити Україну дотримуватися умов миру. Зростає кількість сюжетів, присвячених європейським політикам і політичним силам, які виступають за зняття санкцій із Росії та відновлення співпраці; гіперболізується негативний вплив на ЄС російських контрсанкцій. Пропагандисти штучно розкручують значення часових рамок мирного Мінського процесу: або до кінця 2015 року Україна виконує політичні вимоги і проводить конституційну реформу, що визнає «особливий статус» Донбасу, або «самопроголошені республіки» починають діяти. При цьому розглядаються варіанти «звільнення» всієї території Донецької та Луганської областей від українських військ і курс на самостійне існування.

З іншого боку, починаючи з березня 2015-го й надалі особлива увагу приділяється дискредитації українського президента як члена нормандської четвірки та учасника мирних переговорів. Наприклад, у зв'язку із зіткненням бійців «Правого сектору» із озброєним угрупованням народного депутата на Закарпатті російські ЗМІ починають пророкувати швидкий збройний переворот у Києві, а ватажки сепаратистів закликають

Скриншот сторінки сайту «Московский комсомолец». У тексті є такі вислови, як «киевский оранжад», «майданутый бомонд» тощо. Стаття Олексія Чеснакова за 6 жовтня 2015 року містить, зокрема, й таку цитату: «Да, Украина — это дефективное государство, с которым России все равно придется иметь дело. Соседей в таких случаях не выбирают. Да, Порошенко — лжец, но и он не худший вариант на фоне конкурентов. Падение украинского общества дошло до такой степени, что легко можно представить на его месте Турчинова или даже Ляшко. Украинская игра для России — это игра в долгую, в которой каждый шаг имеет множество измерений. Более того, сейчас эта игра — в самом разгаре».

Із текстом статті можна ознайомитися за посиланням: <http://www.mk.ru/politics/2015/10/06/u-poroshenko-otobran-posledniy-argument.html>

«правосеків» домовитися про мир та розподіл сфер впливу в Україні. Кульмінація цієї кампанії — криваве зіткнення під стінами Верховної Ради 31 серпня під час голосування в першому читанні змін до Конституції, які передбачають особливий статус для окремих районів Донецької та Луганської областей. До того ж **події 31 серпня Путін витлумачив як нездатність України виконувати Мінські домовленості, й цю тезу підхоплюють і продовжують тиражувати аж до березня 2017 року всі центральні російські телеканали та видання.** Зокрема, «Первый канал» у вечірніх новинах 6 вересня 2015 року дає таку цитату Путіна: *«Если мы говорим об исполнении минских соглашений — напомню, что поправки в Конституцию должны быть согласованы с Донбассом; закон о выборах в органы местного самоуправления должен быть согласован с Донбассом; должен быть принят закон об амнистии. Он не принимается. И должен быть введен в действие закон об особом статусе этих территорий. Он принят, но его введение опять отложено. Все эти четыре кардинальных условия политического урегулирования не исполняются, к сожалению, сегодняшними нашими коллегами в Киеве, они просто не исполняются. Что касается этих трагических событий, то я считаю, что это вообще никак не связано с изменениями в Конституцию. Потому что все, что сегодня нам предлагается в качестве изменений, носит абсолютно декларативный характер и по сути структуру власти в Украине не меняет. То, что мы сегодня наблюдаем — это следующее издание политического противостояния на Украине. И изменения в Конституцию используются исключительно как предлог для обострения политической борьбы за власть».*

Окрім того, **російська пропаганда залишається одним із інструментів супроводу збройної агресії проти України.** Зокрема, у травні — червні та в серпні поряд із активізацією бойових дій біля Мар'їнки та Широкиного, де українським військам вдалося відбити наступ сепаратистів та втримати позиції, зростає кількість сюжетів та публікацій, присвячених бойовим діям на Донбасі та «порушенням» режиму тиші з боку українських військ. Причому успіхи українських військових замовчуються, натомість тиражуються повідомлення про жертв масованих артобстрілів із боку України.

Головний підсумок інформаційної активності в цей період — нав'язування глядачам і читачам думки про те, що «самопроголошені республіки» не будуть віддані на відкуп Україні під тиском Заходу і що «ДНР/ЛНР» дедалі більше схожі на інші невизнані держави на кшталт Придністров'я, Абхазії та Південної Осетії, які фактично перебувають під захистом Росії.

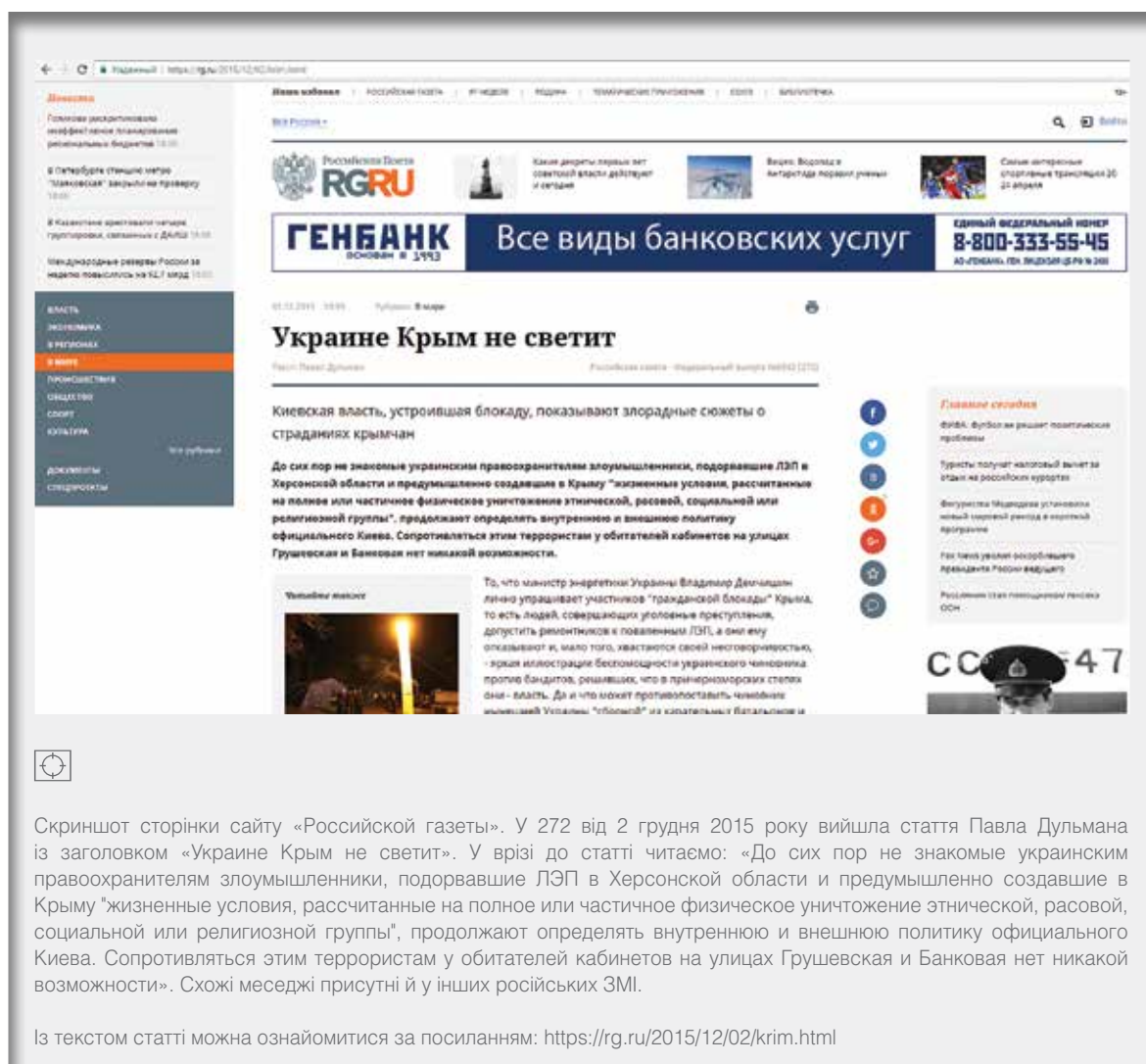
6

Вересень 2015 — липень 2016 років

Вересень 2015 — липень 2016 років — інформаційний супровід переорієнтації Росії з повного протистояння із Заходом до поступового налагодження співпраці та розрядки. Операції російських військ у Сирії, протистояння з Туреччиною після знищення російського бомбардувальника, спроби створити міжнародну коаліцію за участю Росії для боротьби з «Ісламською державою» відтісняють на другий план повідомлення з України. Якісно нових меседжів не виникає, проте вперто повторюються старі:

- **влада в Україні нелегітимна й опинилася в руках профашистських політиків та в «зовнішньому управлінні» США;**
- **Україна не здатна виконувати Мінські домовленості і прагнути миру;**
- **Україна от-от розпадеться під тиском соціально-економічних проблем, які спровокують новий виток «громадянської війни».**

Водночас є низка тем, які активно замовчуються. На тлі дедалі очевиднішої військової присутності в Сирії Кремль уперто відкидає звинувачення у

Скриншот сторінки сайту «Російської газети». У 272 від 2 грудня 2015 року вийшла стаття Павла Дульмана із заголовком «Украине Крым не светит». У врізі до статті читаємо: «До сих пор не знакомые украинским правоохранителям злоумышленники, подорвавшие ЛЭП в Херсонской области и предумышленно создавшие в Крыму "жизненные условия, рассчитанные на полное или частичное физическое уничтожение этнической, расовой, социальной или религиозной группы", продолжают определять внутреннюю и внешнюю политику официального Киева. Сопротивляться этим террористам у обитателей кабинетов на улицах Грушевская и Банковская нет никакой возможности». Схожі меседжі присутні й у інших російських ЗМІ.

Із текстом статті можна ознайомитися за посиланням: <https://rg.ru/2015/12/02/krim.html>

збройній агресії проти України. Одним із виявів такої інформаційної роботи стають сюжети, спрямовані на дискредитацію спостерігачів ОБСЄ, які повідомляють про обстріли з боку сепаратистів. Навпаки, російські ЗМІ **намагаються позиціонувати «агресором» саме Україну. Приводом для цього стає громадянська блокада Криму та відключення енергопостачання для анексованого півострова** (листопад – грудень 2015 року).

Також фактично з початку операції в Сирії зникають намагання сконструювати «новоросійську» ідентичність. **Натомість посилюється пропагандистська робота із творення «народів ДНР /ЛНР».** Із цією метою використовуються живі й мертві ватажки бойовиків як зразки «справжніх» донецчан та луганчан. Формується своєрідний мартиролог «ДНР/ЛНР», який має виправдовувати подальшу боротьбу за незалежність цих утворень від України.

Показово, що на тлі конструювання нової ідентичності **Кремль практично повністю замовчує факти налагодження економічних зв'язків та контрабанди між окупованими територіями та Україною, залежність стабільного існування цих суб'єктів від співпраці з Києвом.** Навпаки, наголошується на розгалужених економічних зв'язках «самопроголошених республік» та РФ. У зв'язку із запровадженням транспортної блокади «ДНР/ЛНР» ветеранами АТО в січні – лютому 2017 року російські ЗМІ зіткнулися з необхідністю винаходити «правдоподібне пояснення» такому стану речей. Зокрема, домінувала версія про використання блокади радикалами для змушування Президента Порошенка до ескалації збройного конфлікту (блока-

да відбувалася на тлі загострення під Авдіївкою), а також про виняткову залежність України від «добровільних» поставок вугілля з «ДНР/ЛНР».

Відверте перекручування фактів та видавання бажаного за дійсне спостерігається при висвітленні проблематики європейських та американських санкцій. Особливо у другій половині 2016 року масово з'являються сюжети про можливе повернення США до співпраці з Росією в разі перемоги Дональда Трампа. При цьому **наголошується, що Україну «обмінюють» на згоду Росії співпрацювати зі США на Близькому Сході.**

Що стосується використання таких маніпуляцій, як вибіркове акцентування та замовчування фактів, то для цього **російські телеканали починають активно використовувати різні сюжети внутрішньополітичної кризи.** Зокрема, чвари між Петром Порошенком і Арсенієм Яценюком (Михеїлом Саакашвілі та Арсеном Аваковим, Петром Порошенком і Юлією Тимошенко з Олегом Ляшком) для вигідного позиціонування «стабільних» «ДНР/ЛНР». **У 2016 році провідною пропагандистською темою стає «проорокування» позачергових парламентських та президентських сил, унаслідок яких прогнозується водночас шанс для приходу проросійських політиків** (представників «Опозиційного блоку» постійно цитують у вигідному світлі) **та націоналістичний переворот** (використовуються будь-які політичні перформанси, смолоскипні ходи, напади на гей-паради та малопомітні в Україні заяви провідників «Правого сектору», «Азову», «Свободи»). Також **багато фактажу для тиражування «напівправди» підкидають українські корупційні скандали:** на тлі спростування доказів проти Путіна активно коментуються офшори Порошенка. На тлі відсутності нових сюжетів російські ЗМІ починають ліпити нових «спікерів» із українських політиків, які виголошують суперечливі, популістські заклики. До числа таких можна віднести Олега Ляшка та Надію Савченко. Кремль у своїй пропаганді відводить їм роль «буревісників», що пророкують нове гостре громадянське протистояння, жертвою якого стане режим прибічників партії війни, очолюваної Порошенком і Турчиновим. При цьому повністю ігнорується суперечність між сюжетами про зацікавленість Президента в корупції та бізнесі в Росії та його агресивними планами.

Щоправда, з липня 2016 року відновлюється потік інформаційних повідомлень про обстріли та бойові дії на Донбасі. Значною мірою це можна пояснити тим, що прогноз про нову хвилю внутрішньої дестабілізації та вибори в Україні не справився. Тож на екрани знову повертаються ватажки сепаратистів, які закликають підтримати «Донбас» та допомогти здолати «київську хунту». Це відверто контрастує з офіційною примирливою позицією Кремля, який відкрито заявляє про готовність перезавантажити відносини із Заходом після президентських виборів у США. Серпнева тривога через нібито напад українських спецпризначенців на російських прикордонників у Криму, січнева ескалація на Донбасі подається Кремлем саме як спроба Києва зруйнувати діалог між США та РФ і обґрунтувати виділення нових кредитів за підтримки вже нової адміністрації Дональда Трампа. Будь-які агресивні плани щодо силового тиску на Україну відкидаються та спростовуються. Це означає, що протягом 2017 року в будь-який момент може розпочатися нова інтенсивна інформаційна кампанія щодо виправдання нових агресивних дій щодо України.

У підсумку можна стверджувати, що російська пропаганда досягла значного успіху в конструюванні всередині Росії сталого образу України та українців як «ворогів» росіян. Водночас історія російсько-турецького загострення та примирення вказує на значні можливості пропаганди з деконструювання рукотворних стереотипів та швидкої переорієнтації суспільства на нові об'єкти ненависті.

Одним із важливих наслідків пропагандистської обробки російського населення в 2014–2016 роках стало налагодження механізмів мобілізації громадян для підтримки будь-яких несподіваних військових рішень Кремля. Головною метою таких дій було й залишається підтримання високого рейтингу Володимира Путіна. У зв'язку з цим не варто виключати повернення загрози військової агресії та відповідної агресивної пропаганди під час президентської виборчої кампанії 2018 року, особливо на тлі нещодавніх антикорупційних протестів. ■

HOTATKN

ГО «Детектор медіа» ■ Київ ■ 2017 ■

